

A hungarológia hírei

A Társaság szervezeti élete

Kongresszus

I. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus

A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság 1981. augusztus 10–14 között rendezte meg kongresszusát, a magyarságtudomány szakembereinek első nemzetközi tudományos tanácskozását a Magyar Tudományos Akadémia Székházában Budapesten.

A kongresszus előestéjén, augusztus 9-én tartotta a Társaság Végrehajtó Bizottsága negyedik ülését az Akadémia Elnöki Tanácstermében, amelyen megvitatta a kiküldött albizottságok (Jelölő Bizottság, Alapszabály Bizottság) előterjesztését, s döntött a Lotz-emlékérmekek odaítéléséről. Elfogadta a titkárság munkájáról, a Társaság pénzügyi gazdálkodásáról, valamint kiadványairól, folyóiratairól szóló beszámolót, és meghallgatta a Szervező Bizottság elnökének tájékoztatását az I. Hungarológiai Kongresszusról.

Az I. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus 1981. augusztus 10-én, 9 órakor az Akadémia Dísztermében tartotta megnyitó ülését. A kongresszus védnöke *Pozsgay Imre* művelődési miniszter és *Szentágothai János*, az MTA elnöke volt. A megnyitó ülésen az Előkészítő Bizottság elnöke, *Szabolcsi Miklós* üdvözölte a megjelenteket; a művelődési miniszter képviselőjeként *Tóth Dezső* miniszterhelyettes, az Akadémia nevében *Szentágothai János* köszöntötte a kongresszust. A Társaság elnökének, *Bo Wickman* professzornak üdvözlő szavaival és a Lotz-emlékérem átadásával zárult az ünnepélyes megnyitó.

Délelőtt 10 órakor plenáris üléssel kezdődött a tudományos tanácskozás, amelyen az első témakör – A magyar filológia (hungarológia) oktatása Magyarországon kívül – főelőadásai hangzottak el. Délután öt szekcióban mintegy 40 kisebb előadás, referátum kapcsolódott a főelőadásokban elhangzottakhoz, bemutatva a határainkon túl folyó magyar nyelv- és irodalomoktatás speciális kérdéseit, eredményeit és nehézségeit.

Hétfőn este a kongresszus tiszteletére *Szentágothai János*, az MTA elnöke fogadást adott az Akadémia Várbeli Kongresszusi Termében.

A kongresszus második napján délelőtt a Díszteremben a második témakör – A magyar vers – három főelőadását hallgatták meg a résztvevők, a hozzájuk kapcsolódó referátumok délután négy szekcióban hangzottak el. Délután került sor arra a kerekasztal-értekezletre is, amelyen A külföldi lexikonok és enciklopédiák magyar vonatkozású címszavainak kérdéséről, s egy adatbank lehetséges létrehozásáról esett szó.

Augusztus 12-én, szerdán egésznapos kiránduláson vettek részt az érdeklődők, választva a nógrádi néprajzi túra, illetve a Pest megyei kastélyok megtekintése között.

Csütörtökön, 13-án délelőtt a második témakör további főelőadásaival folytatódott a konferencia, melyekhez öt szekcióban kapcsolódtak a referátumok.

A kongresszus utolsó napján, pénteken délelőtt négy szekcióban tanácskoztak a magyar verssel foglalkozó kutatók. Ebben a témakörben összesen mintegy száz előadás

hangzott el. A szekció-ülésekkel egyidőben A készülő hungarológiai kézikönyvről rendezett kerekasztal-értekezleten vettek részt az érdeklődők.

Pénteken délután a kongresszus lezárásaként tartotta meg a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság második Közgyűlését az Akadémia Dísztermében.

Bo Wickman elnök üdvözlő szavai után a Közgyűlés elfogadta a napirendet, majd Klaniczay Tibor főttkári beszámolója és Sivirsky Antalnak, a Számvizsgáló Bizottság elnökének tájékoztatója hangzott el az alakuló közgyűlés óta végzett munkáról és pénzügyi gazdálkodásról. A két beszámolót követő vita után a Közgyűlés elfogadta a főttkár és a Számvizsgáló Bizottság jelentését.

A beszámolók után Sinor Dénes alelnök, az Alapszabály módosító bizottság elnöke ismertette az új alapszabály tervezetét, amelyet kisebb módosításokkal a Közgyűlés egyhangúlag elfogadott.

Ezután a Jelölő Bizottság elnöke, Szeli István alelnök terjesztette a bizottság javaslatát a Közgyűlés elé. A Végrehajtó Bizottság új tagokkal való kiegészítésére, új tiszteleti tagok választására vonatkozóan hangzott el javaslat.

A Közgyűlés bizalmát kifejezve meghosszabbította a jelenlegi vezetőség megbízását a következő közgyűlésig, amikor az új alapszabály elvei szerint kell majd választást tartani. Egyúttal kisebb változtatásokat hagyott jóvá a Végrehajtó Bizottság személyi összetételében. A Végrehajtó Bizottság tagjai közé választotta Domokos Gézárt (Románia), Mikko Korhont (Finnország), Richard Pražákot (Csehszlovákia), Szathmári Istvánt (Magyarország), Vargyas Lajost (Magyarország).

A Közgyűlés a Jelölő Bizottság javaslatát elfogadva a magyarságtudomány kimagasló művelőit a Társaság tiszteleti tagjai közé választotta: Bán Imre (Magyarország), Astrik Gabriel (USA), Ligeti Lajos (Magyarország), Vladimír Skalička (Csehszlovákia), Cs. Szabó László (Anglia), Tamás Lajos (Magyarország).

A Közgyűlés végül határozatot fogadott el a II. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus időpontjáról és helyéről.

A Közgyűlés meglelégedéssel vette tudomásul Szeli István alelnök tájékoztatását, és köszönetét fejezte ki a Végrehajtó Bizottság jugoszláviai tagjainak a következő kongresszus érdekében tett eddigi fáradozásukért és kinyilvánította, hogy örömmel tartaná meg a II. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszust Jugoszláviában, feltehetően Újvidéken, 1986-ban. A Közgyűlés felhatalmazta a Végrehajtó Bizottságot, tegye meg a szükséges további lépéseket, és felkérte a Végrehajtó Bizottság jugoszláviai tagjait, hogy folytassák ezirányú fáradozásaikat.

Bo Wickman elnöki zárszavában megállapította, hogy a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság első nagy erőpróbája, az I. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus jól sikerült, s az eredményekkel meg lehetünk elégedve, s így teljes bizalommal tekinthetünk a Társaság és a magyar filológiai kutatások jövője felé. Végül a Végrehajtó Bizottság és a kongresszus minden résztvevője nevében köszönetét fejezte ki a Szervező Bizottságnak munkájáért.

A kongresszus utolsó napján, pénteken este a Társaság bankettet rendezett a Gundel Étterem Kongresszusi Termében.

M. R. J.

Kitüntetések

A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság Lotz János tiszteletére emlékérmeket alapított a Magyarország határain kívül élő kutatók és oktatók a magyarságtudomány műveléséért, terjesztéséért végzett kiemelkedő munkásságának elismerésére.

A *Lotz János-emlékérmeket*, Ligeti Erika szobrászművész alkotását, első alkalommal Budapesten, az I. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus megnyitó ülésén, 1981. augusztus 10-én a Társaság elnöke, Bo Wickman adta át.

Kitüntetésben részesült *Csapláros István*, a varsói egyetem magyar tanszékének nyugalmazott professzora, *Eva Martins*, a stockholmi egyetem docense, Lotz János egykori tanítványa, *Penavin Olga*, az újvidéki egyetem magyar tanszékének professzornője, *Vladimír Šmilauer*, a prágai Károly Egyetem nyugalmazott professzora, *Viljo Terwonon*, a filológiai tudományok magisztere, a budapesti egyetem egykori finn lektora és *Szent-Iványi Béla*, a berlini Humboldt Egyetem magyar tanszékének nyugalmazott professzora.

M. R. J.

*Bo Wickmannak, a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság elnökének beszéde
az I. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus megnyitó ülésén,
1981. augusztus 10-én*

A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság vezetősége nevében tisztelettel és szeretettel üdvözlöm az első Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus védnökeit, valamenynyi részvevőjét és vendégeit. Szeretném tolmácsolni a vezetőség hálás köszönetét a Magyar Tudományos Akadémiának, hogy vendégül látta első kongresszusunkat, s anyagi és erkölcsi támogatásával lehetővé tette annak megrendezését.

Ez a kongresszus fordulópont nemcsak fiatal társaságunknak, hanem az egész tudományozásnak, a magyar filológiának illetve hungarológiának a történetében is. Első ízben kerül sor a magyar nyelv, irodalom, néprajz és művelődéstörténet kutatóinak, egyetemi oktatóinak nemzetközi seregszemléjére, melyen országhatároktól és nemzeti hovatartozástól függetlenül összegyűltek a szakterület művelői. Az a tény, hogy négy évvel ezelőtt Nyíregyházán mintegy száz magyar és nem magyar kutató elhatározta nemzetközi társaság létrehozását a magyar filológia fokozott művelése érdekében, annak a jele volt, hogy a hungarológia immár nemzetközi diszciplínává fejlődött. Hogy a Társaság alapítói helyesen ismerték fel a fejlődésnek eme tendenciáját, azt az elmúlt évek tapasztalatai messzemenően igazolták. Négy év alatt a Társaság taglétszáma túlhaladta a 700-at, s ennek csaknem a fele Magyarországon kívüli szakemberekből áll. Első kongresszusunk most újabb nagy előrelépést jelent ezen az úton, hiszen a Társaság céljaival való egyetértés, a szolidaritást kifejezésre juttató csatlakozás után most már a közös munka megkezdéséről van szó, a magyar filológia fontos kérdéseinek nemzetközi keretben való vizsgálatáról és megvitatásáról.

Mindez azt jelenti, hogy a magyar filológia megszűnt kizárólag a magyarok ügye

lenni. A magyarok számára a hungarológia továbbra is a nemzeti tudományok összességét jelenti, a világ számára ugyanakkor ez a tudományok egy sajátos civilizáció sokoldalú vizsgálatával foglalkozó tudomány, hasonlóan a más civilizációk kutatására kifejlesztett tudományokhoz. Minden egyes nemzeti civilizáció önálló alkotóeleme az egyetemes emberi kultúrának, s ezen belül külön értéket képvisel. Megőrzése, sajtóságnak a kutatása, értékeinek a kiemelése, megismertetése, a világ kultúrájába való beillesztése és beépítése egyformán érdeke az adott nemzetnek és az egész emberiségnek. Társaságunk és kongresszusunk ezen a kettősségen belül a nemzetközi szempontot és érdeket képviseli, és meg vagyok róla győződve, hogy jelentékenyen előre fogja vinni a magyar civilizáció nemzetközi téren való vizsgálatát és megismertetését.

Ennek a fordulatnak a jelentőségét akkor értékelhetjük igazán, ha egy kissé a múltba pillantunk. Nem is kell messzire mennünk: negyven-ötven évvel ezelőtt csak egészen kivételesen akadtak a magyar nyelvterületen kívül olyan tudósok, akik komolyan hozzájárultak a magyar filológia műveléséhez. Aurélien Sauvageot, C. A. Macartney, Lotz János ritka kivételek voltak akkoriban, munkásságuk azonban jelezte már, hogy a hungarológia komoly érdeklődésre számíthat a legkülönbözőbb országok tudósainak a körében is. Az ő, és a hozzájuk hasonlók úttörő munkájának volt az eredménye, hogy lassan egyre többen kezdtek magyarul megtanulni és magyar filológiával is foglalkozni. Én magam is részben Lotz János ösztönzésének köszönhetem, hogy bekapcsolódtam a hungarológia nemzetközi művelésébe, s éppen ezért nagy örömmel szolgál, hogy Társaságunk a ma első ízben kiosztásra kerülő Lotz-emlékéremmel adózik e nagy tudós érdemeinek.

Félévszázaddal ezelőtt még csak igen kevés egyetemen és főiskolán oktatták a magyar nyelvet és irodalmat Magyarország határain kívül. Ma viszont már több mint hetven ilyen felsőoktatási intézményt tartunk számon. Ez a szám önmagában is mutatja, mennyire megérett a helyzet a magyar filológia művelőinek nemzetközi összefogására.

Amikor ennek a jelentős előrehaladásnak a jegyében első kongresszusunk megkezdte munkáját, meg szeretném ragadni az alkalmat, hogy megköszönjem azt a nélkülözhetetlen erkölcsi és anyagi támogatást, melyet Társaságunk kezdetől fogva kapott mostani vendéglátónktól, a Magyar Tudományos Akadémiától. Megköszönöm a Magyar Népköztársaság művelődési miniszterének és a Magyar Tudományos Akadémia elnökének, hogy vállalták kongresszusunk védnökségét, s kongresszusunk megrendezését anyagilag is segítették. Megvannak így a feltételei, hogy a most kezdődő kongresszus előadásaitól és vitáitól bizton várhatjuk jelentős új eredmények bemutatását, a különböző országokból idesereglett hungarológusok termékeny eszmecseréjét. Társaságunk vezetősége nevében ehhez kívánok eredményes munkát és sok sikert.

*Tóth Dezső miniszterhelyettesnek
a művelődési miniszter képviseletében elmondott beszéde
az I. Hungarológiai Kongresszus megnyitó ülésén, 1981. augusztus 10-én*

Tisztelt Kongresszus!

A Művelődési Minisztérium nevében tisztelettel köszöntöm a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság I. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszusát, annak minden résztvevőjét; megkülönböztetett tisztelettel és szeretettel külföldi vendégeinket.

A Művelődési Minisztériumnak ez az üdvözlése egyáltalán nem formális, nem protokolláris, hiszen e minisztérium feladata, szerepe szerint mélyen érdekelt az Önök kongresszusának sikerében. Érdekel, mert a magyarságra vonatkozó tudományos diszciplínák határainkon kívüli oktatásának kérdéseiről van szó, aminek eredményei nyilvánvalóan elősegítik hazai oktatási önismeretünket. Mint ahogyan a magyar vers problémáinak nemzetközi megközelítése minden bizonnyal irodalmi tudatunkat – ezen belül élő költészetünk alkotói tudatát is – gyarapítani hivatott.

Egy ilyen típusú kongresszusnak azonban konkrét témáin túlmutató jelentősége van: más hasonló vállalkozásokkal együtt a nemzeti és az egyetemes érdekű, az emberileg sajátos és az emberileg egyetemes tudományos egymásra vonatkoztatásának fóruma, e kölcsönhatás tudatosításának és gazdagításának rendkívül jelentős alkalma.

Egy ilyen jellegű tanácskozásnak nyilván van, hogy úgy mondjam, nemzeti oldala. Mint ahogyan a szlavisztikának, anglisztikának, germanisztikának vagy romanisztikának megvannak a maguk magától értetődő központjai – a hungarológiának is természetesen „anyaműhelye” Magyarország, a magyarországi tudományos-szellemi élet. S e tekintetben hazudnánk, ha nem vallanánk be: örülünk annak, hogy nemzeti tudományaink iránt szerte a világon érdeklődés mutatkozik, s e növekvő figyelem jegyében folyik azok művelése, oktatása, s hogy ennek révén nemzeti kultúránk, nyelvünk, irodalmunk nagyvilágban való jelenléte gyarapszik, ami viszont azt is segíti, hogy sajátos szellemi értékeinkkel hozzájáruljunk az egyetemes emberi gazdagításához. S a hungarológia e nemzeti oldaláról közelítve vagyunk hálásak is külföldi kollégáinknak, örülünk annak, hogy e tudományág első kongresszusát hazánk láthatja vendégül.

De e kérdésnek van egy ettől elválaszthatatlan másik oldala is. Minden, aminek nemzeti karakterisztikuma van – így a hungarológia is –, csak viszonyítás révén képes önmagát művelni, egyáltalán hitelesen megfogalmazni. A sajátosat soha nem lehet merő önszemlélet alapján, teszem azt, egy zárt etnikai-nemzeti szemlélet alapján körvonalazni. Illetve ha ez történik – s erre a két világháború közti hazai hungarológiában akadt példa –, az könnyen vezethet a nemzeti sajátosságok túldimenzionálásához, a nemzeti tudományok úgymond „sorstudományokká” való misztifikálásához, mindenesetre tudományos érvényük csorbitásához.

Állító módon tehát úgy kell fogalmaznunk: a nemzeti tudományok anyaországbeli művelésének hiteléhez elengedhetetlen a tudományos szellemi atmoszféra nemzetközi nyitottsága, s a magyar tudományosság is csak ennek a talaján tehet eleget azoknak a kötelezettségeknek, melyek rá mint a hungarológia központi műhelyére hárulnak. Szűkebb értelemben biztosítéka ennek a magyarországi szlavisztika, romanisz-

tika, anglisztika és így tovább – általában a nemzetközi filológia intenzív művelése; közvetlen előmozdítója pedig éppen az, amit ennek a mostani kongresszusnak nemzetközi jellege fejez ki. Egyszerűen szólva azért, mert a nemzetközi, tehát a sokhátterű, sokszempontú megközelítés a hungarológia magyarországi és általános művelésének tárgyilagosságát, objektivitását biztosítja. E tekintetben a viszonyítás, az együttműködés és tapasztalatcsere nemzetközisége a hungarológia szigorúan tudományos jellegének egyik legfontosabb garanciája.

Hadd tegyem hozzá rögtön: egyszersmind tudományos továbbfejlődésének is nélkülözhetetlen záloga. A magyar nyelvészet, irodalomtörténet, néprajz lényegében túljutott a tartalmi és kodifikáló szintézisek – az összegző kézikönyvek, a szótárak, a lexikonok – munkáján, s napjainkban tudományos módszereiknek, eszközeiknek, ezzel együtt tudományos szemléletüknek továbbfejlődése szempontjából, ha lehet mondani, az eddigieknél is nélkülözhetetlenebb előmozdítója a nemzetközi kitekintés szélesítése, a nemzetközi együttműködés elmélyítése, az így szerzett új, a hazaiétól eltérő látószögek tapasztalatainak felhasználása, nem egyszer a feltáró kutatómunka konkrét eredményeinek szerves adaptálása.

Mindez természetesen függ össze azzal, hogy az ún. nemzeti tudományok egyben a humán tudományok, az emberrel foglalkozó tudományok körébe tartoznak. Elvont ember a valóságban nem létezik. Mindegyik valamilyen nemzetileg, nyelvi, etnikailag körülírható közösség tagja. Az ilyen, bizonyos mértékig nemzetinek nevezhető tudományág nemzetközi művelése mégis szükségképpen jár együtt az általános emberi fejlődés közös törvényszerűségeinek tudományos megismerésével, egyidejűleg és szükségképpen gyarapítva az emberi nem nyelvi, nemzetileg konkrét sokszínűségének feltárását, és hat – a maga korlátozott erejéig ugyan, de jótékonyan – ellentételtől tagolt emberi világunk alapvetően közös érdekeinek, mindenekelőtt békevágyának érvényesítésére.

S ha már élünk azzal a jelzős szerkezettel, hogy „humán”, azaz az emberre közvetlenül vonatkozó tudományok – akkor egy ilyen nemzetközi találkozóknak napjainkban olyan figyelmeztető jelentősége is van, hogy e tudományágakat nem szabad valamilyen másodlagos, amolyan „megtúrt” szerepkörbe szorítani. Nem hiszem, hogy a különböző tudományágak hierarchikusan rangsorolhatók. A tudományágak sokasága végső soron az élet dolgainak, illetve az emberi szemléletnek a sokoldalúsága mentén szerveződtek. Ha mai világunkban a különböző társadalmi formációk szerinti értelmezésben, de mégis minden társadalmi formációra kiterjedően a termelési, technikai, műszaki, gazdasági kultúrával összefüggő kérdések, s ennek kapcsán tudományágak kerültek is előtérbe, ez aligha jelentheti a filológiai tudományok elvi egyenrangúságának bármifajta kétségbevonását. Sőt, ha figyelembe vesszük, hogy a gazdaságban, termelésben egyre fontosabbá válik az ún. emberi tényező, akkor a szellemi kultúra hagyományainak és értékeinek ápolására szövetkezett tudományos diszciplínák időszerű jelentőségéhez sem férhet semminemű kétség.

Kérem, engedjék meg, hogy mindezek okán, mindezzel valamelyest hitelesítve ismételjem meg a Magyar Népköztársaság Művelődési Minisztériumának tiszteletteljes üdvözlését és kívánjak a kongresszusnak eredményes munkát, külföldi vendégeinknek pedig ezen túlmenően hasznos és kellemes magyarországi tartózkodást.

*Szentágothai Jánosnak, a Magyar Tudományos Akadémia elnökének beszéde
az I. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus
megnyitó ülésén, 1981. augusztus 10-én*

A Magyar Tudományos Akadémia nevében szeretettel köszöntöm a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság tagjait és vezetőségét, illetve az I. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus valamennyi részvevőjét. Hagyományaival összhangban cselekedett Akadémiánk, mikor örömmel vállalta, hogy otthont ad az új nemzetközi társaság első kongresszusának. Hiszen a Magyar Tudományos Akadémia a múlt századi nemzeti mozgalom szülötte és létrejöttékor a magyar nyelv és irodalom művelése, tágabban a nemzeti tudományágak fejlesztése állt munkája előterében. Azóta a társadalomnak a tudomány iránti igényei sokat változtak, a különböző tudományok rohamosan fejlődtek és újak keletkeztek, ami szükségessé tette, hogy Akadémiánk tevékenységének belső arányai az elmúlt 150 év alatt jelentősen megváltozzanak: a magyar filológiai, illetve a hungarológiai kutatások mellett egyre nagyobb arányokban bontakozott ki a többi társadalomtudományoknak, s különösen a természettudományoknak, s újabban a műszaki tudományoknak a fejlődése. A Magyar Tudományos Akadémiának ma valamennyi tudományág hazai fejlődéséért kell felelősnek lennie, s nem kötelezheti el magát egyoldalúan egyik vagy másik tudománycsoport mellett, ami azonban semmiképpen sem jelenti, hogy ne kívánná továbbra is megkülönböztetett figyelemmel gondját viselni a magyar nyelv-, irodalom- és néprajztudomány ügyének.

E törekvés bizonyosságai az azok a szervezeti feltételek, amelyeket az Akadémia a II. világháború óta a hungarológiai tudományok számára biztosított. Létrehozta ezeknek a tudományágaknak a központi tudományos műhelyeit, a megfelelő akadémiai intézeteket. Az Akadémia Nyelvtudományi, Irodalomtudományi és Néprajzi Intézetei kezen 250 munkatárssal rendelkeznek, ami lehetővé tette, s lehetővé fogja tenni a jövőben, hogy a nagy koncentrációt, sok kutató kollektív munkáját kívánó alpmunkák elkészüljenek. Így jöhetett létre a Magyar Nyelv Értelmező Szótára, a Történeti Etimológiai Szótár, a Magyar Nyelvatlasz, a hatkötetes magyar irodalomtörténet, a magyar klasszikusok kritikai kiadásai, s van készülöben a Magyarság Néprajza s számos más nagy vállalkozás. Még szembetűnőbb Akadémiánknek a magyar filológia számára nyújtott támogatása, ha a publikációk mennyiségét nézzük: az elmúlt harminc év nyelvészeti, irodalomtörténeti és néprajzi akadémiai kiadványainak száma felülmúlja az azt megelőző száz évét.

A hungarológia műveléséhez az Akadémia természetesen nemcsak saját intézményei révén igyekszik hozzájárulni, de felkarolja és támogatja a más intézményekben, így az egyetemeken, a közgyűjteményekben folyó munkálatokat is. Fokozott érdeklődéssel figyeltünk fel az utóbbi évtizedekben a magyar nyelv és irodalom kutatása és egyetemi oktatása terén a határainkon kívül folyó munkálatokra, megnyugvással regisztrálva, hogy a magyar filológia fokozatosan nemzetközi kutatási területté, tudományággá fejlődik. Mikor pedig a magyar filológia legkiválóbb külföldi és hazai képviselői megérettnek látták az időt arra, hogy sor kerüljön a hungarológia művelőinek nemzetközi összefogására, Akadémiánk örömmel tette meg a kezdeményező lépést, a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság alakuló közgyűlésének összehívásával, amire

négy évvel ezelőtt Nyíregyházán került sor. E négy esztendő alatt az új nemzetközi társaság igazolta a hozzáfűzött reményeket, életerős, nagy létszámú társasággá fejlődött s kezdeményezéseivel, kiadványaival sikeresen tette meg a hungarológia nemzetközi szervezéséhez szükséges lépéseket. A Magyar Tudományos Akadémia örömeire szolgál, hogy anyagi és erkölcsi segítségével hozzájárulhatott a Társaság munkájához; és erre a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság természetesen a jövőben is számíthat.

Az új Társaság eddigi tevékenységének a legfontosabb állomása ez a most megnyíló kongresszus, a magyar filológia művelőinek ez az első nagy nemzetközi seregszemléje. Ilyen minőségben történelmi jelentőségű állomás ez a hungarológia fejlődésében; s az Akadémia örömmel könyvelheti el, hogy erre éppen az ő falai között kerül sor. Még egyszer köszöntöm a kongresszus valamennyi részvevőjét, s köztük külön tisztelettel a hungarológia nagy számú külföldről érkezett kiváló képviselőjét, s kívánok a Magyar Tudományos Akadémia részéről az Önök munkájához sok sikert.

Az I. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson elhangzott előadások

I. A magyar filológia (hungarológia) oktatása Magyarországon kívül

Ingrid BEJACH (Berlin, DDR): A berlini Humboldt-Egyetemen folyó német-magyar nyelvi összehasonlító kutatások

BEÖTHY Erzsébet (Amsterdam, NL): A befejezett és a folyamatos cselekvés a magyarban és a hollandban. Az igekötők funkcionális eltérése

Carla CORRADI (Bologna, I): Mit kívánnak az olaszok a magyartanuláshoz?

CSANDA Sándor (Pozsony, CS): A Komenský Egyetem Magyar Tanszékének filológiai munkásságáról

CSAPLÁROS István (Varsó, PL): Magyar vonatkozású filológiai kutatások Varsóban

Madeleine CSÉCSY (Nizza, F): A magyar nyelv tanításának francia vonatkozásai

DIENES Ottó (Lille, F): A magyar nyelv és kultúra oktatásának kérdései egy francia egyetemen

ÉDER Zoltán (Budapest, H): Magyar nyelvismeret – magyarságismeret

Holger FISCHER (Hamburg, D): A hungarológia a Hamburgi Egyetem kutatásában és oktatásában

FRANK Gabriella (Budapest, H): A magyartanítás lehetőségei Ausztriában

GALAMBOS Ferenc (Alsóór, A): Magyarságtudományi Intézet megszervezése egyetemről függetlenül

Danilo GHENO (Firenze, I): A magyar filológia oktatása és kutatása Olaszországban

GINTER Károly (Budapest, H): A magyar-indoeurópai kontrasztok és a magyartanulás

HAJDÚ Péter (Budapest, H): Magyar nyelvoktatás – uralisztikai stúdiumok

JAKÓCS Dániel (Szeged, H): A magyar filológia oktatása a Leningrádi Állami Egyetemen

JANURIK Tamás (Szeged, H): A hungarológia helyzete és távlatai Franciaországban

KÄFER István (Budapest, H): Hungarikumok a szlovák középfokú oktatásban

- KERESZTURY Dezső (Budapest, H): A berlini Magyar Intézet története
- KORNYA László (Debrecen, H): A hungarológia oktatásának lehetőségei a berlini Humboldt Egyetemen folyó fordító- és tolmácsképzés keretében
- KOVÁCS László Lajos (West-Lafayette, USA): Fontosabb magyar gyűjtemények Észak-Amerika könyvtáraiban az oktatás szolgálatában
- LIZANEC Péter (Uzsgorod, SU): A magyar nyelv és irodalom oktatása az Uzsgorodi Állami Egyetemen
- Klara MAITYINSZKAJA (Moszkva, SU): A magyar filológia (hungarológia) oktatása a Szovjetunióban
- MAYER Klára (Moszkva, SU): Magyar nyelv, magyar kultúra
- MÁTÉ Jakab (Budapest, H): A hungarológiai oktatás helyzete és távlatai a Román Szocialista Köztársaságban
- MOKUTERNÉ KATUS Elvira (Szófia, BG): Magyar nyelvtanítás Bulgáriában, különös tekintettel a bolgár és a magyar hangrendszer különbözőségére
- NAGY Károly (Somerset, USA): Adalékok az Anyanyelvi Konferencia történetéhez. (Felelősségérzetből fakadt források)
- Karl NEHRING (München, D): Hungarologie in der Bundesrepublik Deutschland
- NÉMEDI Lajos (Debrecen, H): A magyar nyelv oktatása külföldieknek a Debreceni Nyári Egyetemen (1931–1981)
- Giovan Battista PELLEGRINI (Padova, I): A magyar filológia oktatásának története Páduában és Olaszország más egyetemein, és az olasz filológia oktatása Magyarországon
- Jean PERROT (Párizs, F): Les études hongroises en France: bilan et perspectives
- Richard PRAŽÁK (Brno, CS): A cseh hungarisztika kialakulásának története
- RÁKOS Péter (Prága, CS): A magyar filológia felsőfokú oktatása Közép-Európában
- RÉDEI Károly (Bécs, A): A magyar filológia oktatása Ausztriában
- Andrzej SIEROSZEWSKI (Varsó, PL): A magyar filológia felsőfokú oktatása Lengyelországban
- Denis SINOR (Bloomington, USA): A hungarológia helyzete az Egyesült Államokban
- Manana SZALADZE (Tbiliszi, SU): Magyar nyelvoktatás a Tbiliszi Idegennyelvek Főiskoláján
- SZELI István (Újvidék, YU): A hungarológiai oktatás és kutatás Jugoszláviában
- SZÍJ Enikő (Budapest, H): A magyar mint cél- és eszköznyelv a moszkvai Lomonoszov Egyetemen
- VÁRDY S. Béla (Pittsburgh, USA): Az amerikai–magyar történelmekutatás úttörői
- WOJATSEK Károly (Lennoxville, C): A hungarológia művelése Kanadában
- ZAICZ Gábor (Dánia, DK): Hungarológia és finnugrisztika Dániában

II. A magyar vers

- Zsuzsanna Björn ANDERSEN (Birkerød, DK): Vers, versszerűség, próza
- Robert AUSTERLITZ (New York, USA): A magyar vers nyelvi és metrikai alapjai

- Sava BABIĆ (Újvidék, YU): Petőfi népies verseinek szerb-horvát fordításai
 Enikő MOLNÁR BASA (Washington, USA): Possibilities for Hungarian Literature in the United States
 BÉLÁDI Miklós (Budapest, H): A magyar dadaista vers
 BENKŐ Loránd (Budapest, H): Néhány filológiai kérdés az Ómagyar Mária-Siralom körül
 Marianna D. BIRNBAUM (Los Angeles, USA): A humanista ellen-modell: Radnóti Miklós Második eclogája
 BODNÁR György (Budapest, H): A költői nyelv és a 20. századi magyar költészet
 BODOLAY Géza (Budapest, H): Néhány verstani kérdés a felvilágosodás korának és a reformkornak az elméleteiből
 BÓKAY Antal (Pécs, H): A lírai vers típusai a kései József Attila költészetében
 BONYHAI Gábor (Budapest, H): A vers mint az értelmezés tárgya
 BORI Imre (Újvidék, YU): A versszerűség kritériumai a XX. századi magyar költészetben
 Dalma H. BRUNAUER (Potsdam, USA): A Kosztolányi-versek fordításáról
 BÜKY László (Szeged, H): A versbefejezés grammatikájához
 Marinella D'ALESSANDRO (Nápoly, I): Az ezredik szó (Lesznai Anna költészete)
 DEME László (Szeged, H): A vers szövege és hangzása
 ELEKFI László (Budapest, H): Mi a jambus?
 ERDÉLYI Zsuzsanna (Budapest, H): Az archaikus népi imádságok középkori összetevői
 FEHÉR Erzsébet (Budapest, H): Adalékok a korai magyar avantgarde poétikájához
 Alekszandr Pavlovics FEOKTYISZTOV (Moszkva, SU): Mordvin irodalom magyarul – magyar irodalom mordvinul
 Albert Lange FLIFLET (Stend, N): A finn és a magyar Kalevala
 FUTAKY István (Göttinga, D): Magyar vers – német nyelv. Megjegyzések néhány újabb műfordítás kapcsán
 Éva GEREVICH-KOPTEFF (Helsinki, SF): Magyar versek elemzésének problémái idegen ajkúak számára
 GÖMÖRI György (Cambridge, GB): A magyar vers fordításának lehetőségei és útjai más nyelvekre
 GÖRÖMBEI András (Debrecen, H): Néhány szempont a „hosszú-ének” poétikájához
 GUNDA Béla (Debrecen, H): Babits Mihály költészete és a néphagyomány
 HOLL Béla (Budapest, H): A középkori magyarországi latin liturgikus versköltészet és a vulgáris egyházi ének
 HOPPÁL Mihály (Budapest, H): A Toldi mitológiai háttere
 HORVÁTH Iván (Budapest, H): Repertorium metricum
 Marlene KADAR (Toronto, C): The Tragic Motif in the Ballad of „Kádár Kata”
 KÁLMÁN Béla (Debrecen, H): A magyar népdal ősi öröksége
 KANYÓ Zoltán (Szeged, H): Vers és kommunikáció
 Paul KÁRPÁTI (Berlin, DDR): A magyar jambikus vers németül
 KECSKÉS András (Budapest, H): Irányzatok és álláspontok a magyar verselméletben
 KERÉK András (Oxford, USA): A gyermekvers metrikája
 KOCZISZKY Éva (Szeged, H): A XIX. századi magyar vers poétikája

- KŐSZEGHY Péter (Budapest, H): Vitás kérdések a Balassi-kutatásban
- KRIZA Ildikó (Budapest, H): A népdal átalakulása a pittsburgh-i magyarság körében
- KUN András (Debrecen, H): A korai Nyugat tulajdonképpeni (lírai) költészetfelfogása
- KÜLLŐS Imola (Budapest, H): Folklor – kéziratos énekköltészet – irodalom
- LÁNG Gusztáv (Kolozsvár, R): Tóth Árpád és az expresszionizmus
- Georg LÜCK (Berlin, DDR): Illyés Gyula viszonya a magyar népköltészethez
- MARTINKÓ András (Budapest, H): Nyelvi kérdések a magyar versnek más nyelvekre való fordítása során
- Ivan Petrovics MEGELA (Kijev, SU): A magyar költészet Ukrajnában
- MELCZER Tibor (Budapest, H): A költészet mint azilum Batsányitól Radnótiig
- MIKÓ Krisztina (Budapest, H): A magyar népdal ritmikái anyagának beépülése a műköltészetbe 1772-től 1850-ig
- MIKÓ Pálné KÉKES Marianna (Budapest, H): Csokonai-versek első fordításai
- MÓSER Zoltán (Budapest, H): József Attila és a népdal
- NÉMETH G. Béla (Budapest, H): A prózai illetve a verses megformálás arányviszonyairól a magyar irodalomban
- NYÍRI Antal (Szeged, H): A „törlit” igének és társainak vallomása a Szabács viadala eredetéről
- NYIRKOS István (Debrecen, H): A rím nyelvi szerepéről
- PAPP Ferenc (Debrecen, H): Vers, konkordancia, asszociáció
- PUSZTAI Ferenc (Budapest, H): Régi magyar vers – régi magyar nyelv
- Paolo SANTARCANGELI (Torino, I): A magyar vers fordításának lehetőségei és útjai olasz nyelvre
- Peter A. SHERWOOD (London, GB): Language Typology and the Translation of Modern Hungarian Poetry into English
- SIVIRSKY Antal (Hága, NL): Sambucus (Zsámboki János /1531–1584/) latin emblémáinak flamand fordítása (1566)
- SZABÓ G. Zoltán (Budapest, H): Poliszémia és szintaxis (Petőfi múlt századi német fordításairól)
- SZABÓ Győző (Padova, I): Magyar versek olaszul
- SZABOLCSI Miklós (Budapest, H): A versszerűség néhány kritériuma a jelen magyar költészetben
- SZATHMÁRI István (Budapest, H): A két világháború közötti magyar költői stílus és az izmusok
- SZEGFÜ László (Szeged, H): Pogánykori hőseink utolsó évszázada
- SZENDREY Tamás (Erie, USA): Vörösmarty költészetének történelemszemlélete
- SZILÁGYI Ferenc (Debrecen, H): A magyar versmondattól néhány újabb jelenségre
- SZILÁGYI Péter (Budapest, H): A XX. századi magyar költészet poétikájáról
- SZŐKE György (Budapest, H): Az áthajlás csecse becse. Az enjambement funkciójáról
- SZŐLLŐSY-SEBESTYÉN András (Szeged, H): A beszéd és a vers dallama
- M. TAKÁCS Lajos (Debrecen, H): Nagy László verseinek ukrán és orosz fordításai
- Karol TOMIŠ (Pozsony, CS): József Attila versei szlovák fordításban
- TÓTH Éva (Budapest, H): Magyar versek spanyolra fordításának kontrasztív problémái
- VÁCZY Péter (Budapest, H): Honfoglaláskori hősi énekeink nyelve és előadásmódja

VÁRDY-HUSZÁR Ágnes (Pittsburgh, USA): Az amerikai magyar irodalom kezdetei, Pólya László költői arcképe

VARGYAS Lajos (Budapest, H): A magyar versritmus nyelvi alapja

Wolfgang VEENKER (Hamburg, D): Phonologisch-statistische Untersuchungen an ungarischen Verstexten verschiedener Epochen

Alfons WELTER (Prága, CS): A magyar vers csehre fordításának néhány fontosabb problémája

Karol WLACHOVSKÝ (Pozsony, CS): A XX. századi magyar költészet szlovák fordításairól

ZALABAI Zsigmond (Pozsony, CS): A versszerűség kritériumainak módosulása, mint a nemzetiségi léthelyzet és a csehszlovákiai magyar nyelvállapot művészi tükrözésének eszköze

ZEMAN László (Pozsony, CS): Adalék Ady lírája szlovák fordításainak kérdésköréhez

Közyűlés

*Klaniczay Tibor főtítkári beszámolója
a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság második Közyűlésén,
Budapesten, 1981. augusztus 14-én*

Tisztelt Közyűlés!

Társaságunk első négy esztendejének tevékenységéről, pontosabban a vezetőség, illetve a titkárság munkájáról kell röviden számot adnom a tisztelt Közyűlésnek, illetve Társaságunk tagjainak.

Az 1977. augusztus végén tartott nyíregyházi alakuló közyűlés után haladéktalanul megkezdődött a szervező munka, mindenekelőtt a titkárság felállítása. Minthogy a Társaságnak létrejöttékor még semmiféle anyagi bázisa sem volt, a munka megindítását a MTA jelentős támogatása tette lehetővé: biztosította s azóta is biztosítja a titkárság működésének költségeit, s az egyik akadémiai épületben helyet is biztosított számára.

A legelső teendő a tagság toborzása volt, pontosabban a magyar filológiával tudományos szinten foglalkozó szakemberek tájékoztatása a Társaság létrejöttéről, s felkérésük arra, hogy legyenek a Társaság tagjai. Ez a tagtoborzás fokozatos és folyamatos volt, s eredményeivel messzemenően meg lehetünk elégedve.

1978 nyarán 449,

1979 nyarán 556,

1980 nyarán 654,

jelenleg, 1981 nyarán pedig 762 tagja van Társaságunknak.

A tagság megoszlása jól érzékelteti társaságunk nemzetközi jellegét:

428 tag van Magyarországról,

334 a többi, mégpedig pontosan 29 országból.

Azoknak a hungarológusoknak a száma, akik a Társasággal kapcsolatot tartanak, s érdeklődéssel kísérik munkáját, ennél még nagyobb, hiszen vannak számosan, akik valamilyen megfontolásból, sokan csak bármiféle adminisztratív kötöttségtől való idegenkedés miatt, nem léptek be formálisan a Társaságba, de szolidárisak vele.

Így megnyugvással könyvelhetjük el, hogy a legelső és legfőbb kezdeti célkitűzést, nevezetesen szakterületünk művelőinek nemzetközi tömörítését ebben az első periódusban sikerült eredményesen megvalósítanunk.

Szomorú kötelességem megemlíteni, hogy Társaságunknak e négy rövid év alatt nemcsak gyarapodásáról, de veszteségeiről is szólhatunk. A Társaság néhány tagja elhunyt, legyen szabad közülük csak a három elhunyt tiszteleti tagot név szerint említenem: Komlós Aladárt, Emil Boleslav Lukačot és Kustaa Vilkunát.

Társaságunk létrejöttével megoldódott a magyar filológiának a nemzetközi tudományos szervezetek rendszerébe való beépítése. Mint ismeretes, a filológiai jellegű tudományágak nemzetközi szervezeteinek van egy csúcsszerve, a Fédération Internationale des Langues et Littératures Modernes (FILLM), s az egyes szervezetek a FILLM-en keresztül kapcsolódnak a felsőbb szervezetekhez, és végül az UNESCO-hoz. Társaságunk megalakulása után nem sokkal hivatalosan kérte felvételét a FILLM-be, s miután annak elnöksége megállapította, hogy Társaságunk az előírt kritériumoknak megfelel, 1979-ben tartott elnökségi ülésén a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaságot regisztrálta, 20. tagesületként. A hónap végén kezdődik a FILLM soron következő kongresszusa, ahol a bureau ülésén már Társaságunk képviselője is részt vesz. A FILLM ezutáni kongresszusain pedig Társaságunk bármely tagjának joga lesz részt vennie, illetve ott előadással szerepelnie.

Tájékoztatásul közlöm, hogy a valamely nyelvhez, illetve nyelvcsaládhoz kapcsolódó diszciplínák közül a FILLM-ben eddig a következő nemzetközi társaságok szerepeltek: a francia, az angol, az olasz stúdiumok szervezetei, a germanisztika, hispanisztika, szlavisztika, skandinavisztika nemzetközi társaságai, valamint a nem sokkal mielőttünk megalakult nemzetközi nederlandisztikai társaság. Ha mindezt Európa térképére felvetítjük, akkor megállapíthatjuk: valóban legfőbb ideje volt, hogy a magyar civilizáció kutatása is betagoódjék ebbe a nemzetközi együttesbe.

Az alakuló közgyűlés óta Társaságunk Végrehajtó Bizottsága minden évben egyszer ülést tartott a napirenden levő kérdések megvitatására és eldöntésére. 1978-ban és 1979-ben Budapesten, 1980-ban Finnországban, Turkuban ült össze a Végrehajtó Bizottság. Ezeken az üléseken a Végrehajtó Bizottság tagjainak többsége mindig részt vett. Külön köszönetemet kell kifejeznem a vezetőség tagjainak e részvételükért, azért, hogy egy kétnapos ülés érdekében három kontinensről hajlandók voltak összejönni és tanácsaikkal, véleményeikkel, javaslataikkal lehetővé tenni a Társaság munkájának továbbvitelét.

A Végrehajtó Bizottság üléseinek napirendjén újra visszatérően a következő legfontosabb témák szerepeltek:

- a) a Társaság tagságának kérdése, vagyis az új tagok tudomásul vétele és a további tagfelvételek
- b) a most lezáruló kongresszus, illetve a mai közgyűlés előkészítése
- c) a Társaság folyóiratai

- d) a Magyarországon kívüli hungarológiai egyetemi és főiskolai oktatás segítésének kérdése
 e) a hungarológiát érintő egyéb tervek, javaslatok.

A mostani kongresszus megrendezése mellett, a Társaság legjelentősebb tette a *Hungarológiai Értesítő* című folyóirat megindítása volt. A négy év előtti alakuló közgyűlés résztvevői emlékeznek rá, hogy már ott felvetődött egy magyar nyelvű tájékoztató folyóiratnak és egy nem magyar nyelvű hungarológiai szakfolyóiratnak a megindítása. E kettő közül az elsőt sikerült már eddig megvalósítanunk. A *Hungarológiai Értesítő*t mindenki ismeri, s így nem szükséges külön bemutatnom. Azt hiszem, szaktudományunk minden művelőjének gondot okozott a tájékozódás nehézsége. Fontos publikációk jelentek meg, amelyekről nem vagy csak nagy sokára szerezhettünk tudomást, hiszen igen nehezen, sokszor csak személyes kapcsolatok útján ért el egyik országból vagy kontinensről a másikra valamely fontos tanulmány, könyv híre. A *Hungarológiai Értesítő* eredményesen kezdte el ezt a hiányt betölteni. Bár még nem tud százszázalékos teljességgel számot adni minden publikációról, hiszen az értesüések megszerzése sokszor rendkívül nehéz, mégis a publikációk túlnyomó többségéről tájékoztat. És ha a Társaság tagjai, illetve valamennyi hungarológus segíti ezt a munkát, amint azt már eddig is számosan tették, s gondoskodik arról, hogy kiadványait, különnyomatait a szerkesztőség megkapja, vagy legalább a bibliográfiai adatokat megküldik nehezen hozzáférhető s valahol elszigetelten megjelenő közleményekről, akkor ez a munka egyre tökéletesebb lesz.

A Társaság vezetősége részéről ezúton köszönöm meg a folyóirat szerkesztőinek, munkatársainak, a bibliográfiák, recenziók, beszámolók készítőinek az áldozatos és sokszor hálátlan munkáját. Kérem, tekintsenek el attól, hogy mindazok nevét felsoroljam, akik munkájának ezt az eredményt köszönhetjük, s csak Jankovics József szerkesztő munkáját emeljem ki, mint aki a munka és a nehézségek legnagyobb részét vállalta. És természetesen nagy köszönettel tartozunk a Magyar Tudományos Akademiának, mely a folyóirat megjelenéséhez szükséges anyagi eszközöket biztosította.

A *Hungarológiai Értesítő* mellett a Társaság vezetősége folyamatosan foglalkozott egy világnyelveken megjelenő, új kutatási eredményeket közlő nemzetközi hungarológiai folyóirat szervezésével. A Társaság tagjait körleveleinkben erről tájékoztattuk; a folyóirat címe *Hungarian Studies*; évente két számban, tíz-tíz íven fog megjelenni, szerkesztő bizottságának elnöke Sinor Dénes alelnök úr lesz.

A folyóirat sikerének biztosítása érdekében jövő évben propagandakampány indul, hogy a várható érdeklődésről és a várható keresletről ha nem is biztos, de megközelítő képünk legyen. E helyről is kérem a Társaság valamennyi tagját, hogy segítse ezt, hasson oda, hogy intézete, tanszéke, s mennél több egyes szakember is, pozitív választ adjon majd erre az érdeklődő felhívásra, hiszen elsőrendű érdeke minden kollégának egy ilyen folyóirat megindítása. Mert hiába vannak viszonylag szép számmal jó magyar nyelvű szakfolyóirataink, a nemzetközi tudományosságban a hungarológia addig nem tud igazán jelen lenni, amíg nincs egy szerte a világon hozzáférhető szakorgánuma. Be kell vallanunk, hogy az elmúlt esztendőben e folyóirat megindításának az előkészítése kissé lányhábban ment, mert a kongresszus ügyei titkárságunk munkáját szinte teljesen igénybe vették. A kongresszus után azonban újult erővel fogunk hozzá a folyóirat megindításához, s reméljük, hogy hamarosan kedvező eredményről számolhatunk be.

A hungarológia művelésének legfontosabb, Magyarországon kívül pedig csaknem kizárólagos bázisai az egyetemeken, főiskolákon működő magyar tanszékek, lektorátusok. Ezért kezdettől fogva a vezetőség igen nagy figyelmet szentelt ennek a kérdésnek. Különösen törekedtünk arra, hogy az egyetemeken, főiskolákon magyart tanító kollégáink bekapcsolódjanak a Társaság munkájába mint tagok, vagy legalábbis kapcsolatot tartsanak vele. Ennek a munkának egyik nehézsége az volt, hogy senki és semmiféle szerv sem tudta pontosan, hogy szerte a világon, hol, kik tanítanak magyar nyelvet és irodalmat. Ezért határoztuk el az erre vonatkozó adatok összegyűjtését, s egy kis brosrúrában való közzétételét, melyet nyilván mindenki ismer. E munka elvégzéséért e helyen is tolmácsolnom kell a vezetőség köszönetét Domokos Péter tagtársunknak, aki e vállalkozást sikerre vitte. Tervezzük hamarosan a brosrúra újabb, tökéletesített és korszerűsített kiadását, amihez kérem a társaság tagjainak segítségét, vagyis az adathelyesbítések bejelentését, tévedések korrigálását.

Örömmel állapíthatom meg, hogy az e brosrúrában szereplő tanszékek, lektorátusok, egyetemi intézetek közül ma már alig egy-két olyan van csak, ahol a tanárok, vagy azok egyike-másika ne lenne tagja, vagy legalábbis levelezőpartnere Társaságunknak. Feladatunknak tekintjük, hogy ahol eddig tartózkodást tapasztaltunk, oda is rendszeresen eljuttassuk a Társaság munkájáról szóló tájékoztatásokat, remélve, hogy előbb-utóbb mindenkit, aki komoly színvonalon oktatja a magyart, illetve műveli a magyar filológiát, tagjaink sorában fogjuk üdvözölhetni.

A Magyarországon kívüli hungarológiai oktatás fontosságának az érdekében került sor arra, hogy e kérdéskör első kongresszusunk egyik témája lett. Az itt elhangzott sokféle szempont, izgalmas felismerés és javaslat páratlan gazdag anyagot szolgáltat ahhoz, hogy a jövőben még tervszerűbb és eredményesebb munka folyjék ezen a téren. Minthogy a Művelődési Minisztérium jóvoltából ennek a témakörnek az előadásai külön kötetben fognak napvilágot látni, reméljük ez a gazdag tapasztalatkins belátható időn belül széles körben hozzáférhető lesz, s kiindulópontul szolgál majd további kezdeményezéseknek.

A Társaság vezetősége az említett központi feladatok mellett, egyes tagjainak kezdeményezésére számos más ügyel is foglalkozott. Ezek sorába tartozott a Lotz- emlékérem létesítése, melynek kiosztására most került sor első ízben.

Kezdeményezés történt egy hungarológiai alapkönyvtár-jegyzék összeállítására, abból a célból, hogy megkönnyítse a különböző intézetek, tanszékek magyar tárgyú könyvanyagának a kiegészítését, illetve új könyvtárak létesítését. Ez a jegyzék sok megfontolás és javítás után el is készült, mintegy 3000 tételt tartalmaz, oly módon, hogy felvázolja egy ideális hungarológiai kézikönyvtár tervét. Egy olyan kézikönyvtárét, mely lehetővé teszi a magas színvonalú egyetemi oktató munkát és kiindulópont lehet bármely hungarológiai kérdés kutatásában. Bár a maga teljességében ez az ideális könyvtár bizonyára sehol sem fog megvalósulni, mégis hasznos vezérfonalul szolgálhat, és bizonyára sok helyen meg lehet majd közelíteni. Terveink szerint ezt a címjegyzéket a jövő évben meg szeretnénk jelentetni.

Fontos kezdeményezés volt a különböző enciklopédiák magyar címszavai kérdésének a napirendre tűzése. Először Sivirsky Antal, majd Bak János tagtársunk hívta fel a figyelmet az ügy fontosságára, hiszen a magyarságról, illetve a magyar civilizációról szóló ismeretek egyik főforrásának tekinthetők az enciklopédiák, s ezért igen fontos,

hogy ezek címszavai pontos, a tudomány mai eredményein alapuló és objektív képet adjanak a magyar népről, nyelvről, történelméről, irodalmáról, kultúrájáról. Társaságunknak természetesen nem lehet beleszólása abba, hogy különböző enciklopédiák mit közölnek, illetve, hogy azok cikkírói hogyan találják a magyar anyagot. Segítséget adhat azonban ahhoz, hogy elháruljanak az információhiányból eredő nehézségek. El kell ugyanis ismerni, hogy bár az utóbbi évtizedekben sok jó kézikönyv, bibliográfia született, mégis távol állunk attól, hogy bárhol a világon könnyen, gyorsan s nem csak magyar nyelven hozzá lehessen férni a magyar civilizációra vonatkozó pontos és megbízható adatokhoz. E kérdés fontosságára való tekintettel tűztük ezt a témát kongresszusunk napirendjére, kerekasztal-értekezlet formájában, s bízunk benne, hogy a lezajlott tartalmas eszmecsere nyomán sikerül a közeljövőben konkrét lépéseket tennünk.

Másik ilyen terv, s egyúttal kongresszusunk másik kerekasztal-értekezletének a tárgya egy kézikönyv megírása, mely a hungarológiába való bevezetés feladatát hivatott megoldani. Kósa László kollégánk készített el erre vonatkozó érdekes tervet, mely ha megvalósul, akkor olyan hézagpótló kézikönyv birtokába jutunk, mely egyrészt információs alapot jelent majd, másrészt lehetővé teszi a legfontosabb kérdésekben való gyors, első tájékozódást, de ezen felül hozzásegít a hungarológia tárgyának, mibenlétének a tisztázásához is.

Tisztelt Közgyűlés! Az elmondottakban a Társaság vezetőségének munkájáról adtam számot, ami nem azonos a Társaság tagságának a munkásságával, s még kevésbé a magyar filológia terén folyó munkák, kutatások mértékével. Az igazi munka az íróasztalok mellett és a könyvtárszobákban folyik, vagyis maga a kutatás, mely szerte a világban sok száz kiváló szakember s egyre tekintélyesebb számú tudományos intézet, illetve egyetemi tanszék jóvoltából nap mint nap hozza létre a magyar filológiai tudományok újabb és újabb eredményeit. Társaságunknak nem lehet feladata ezt a számos országban és intézményben folyó kutatást irányítani, de még az sem, hogy programot adjon számára. A tudományos kezdeményezések csak a kutatóktól jöhetnek. Társaságunk tagjaitól, vagy nem-tagjaitól. Társaságunk csak fórumot, a nemzetközi eszmecsere lehetőségét hivatott biztosítani, és segíthet megjavítani a magyar filológia oktatásához, kutatásához szükséges feltételeket. A vezetőség és a titkárság munkája az elmúlt periódusban elsősorban ez utóbbiakra irányult. Vagyis úgy fogalmazhatnám, hogy a különböző szervezési, gyakorlati kérdések álltak előtérben, és a vezetőségi üléseken kevesebb szó eshetett arról, hogy mely szaktudományi kérdések napirendre tűzését kellene szorgalmazni. Több volt a tudományszervezés, mint maga a tudomány. Ez azonban egy fiatal nemzetközi társaság életében elkerülhetetlen. Most azonban, hogy túljutottunk az első nagy erőpróbákon, ennek az aránynak változnia kell fokozatosan.

Éppen a szervezési feladatok előtérben állása folytán hárult fokozott teher és felelősség a Társaság titkárságának munkatársaira. Ezt az alkalmat ragadom meg arra, hogy a Végrehajtó Bizottság nevében megköszönjem a titkárság valamennyi volt és jelenlegi munkatársának az áldozatos, fáradtságos, de mindig lelkes és eredményes munkáját.

Kérem a tisztelt Közgyűlést, fogadja el beszámolómat, adjon segítséget a vezetőség további munkájához, s legyen elnéző azokért a kisebb-nagyobb gyakorlati-technikai gyengeségekért, melyek a vezetőség eddigi munkájában előfordultak.

Sivirsky Antalnak, a Számvizsgáló Bizottság elnökének jelentése

Tisztelt Közgyűlés!

A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság bevétele a tagdíjakból, a Magyar Tudományos Akadémia, a Művészeti Alap Irodalmi Osztálya és a Művelődési Minisztérium szubvenciójából, továbbá nyomtatványaink nyereségéből áll.

A tagdíjak befizetése kezdettől fogva nehézségekbe ütközött, részben valutáris, illetve átutalási okokból, talán egyéni felelősség miatt is, de a tagdíjfizetési morál évről évre javult: 1981-ben meg fogja közelíteni a 60%-ot. A Végrehajtó Bizottság, illetve titkárságunk nagy engedékenységet tanúsított, de ennek társaságunk érdekében véget kell vetni. A tagdíjakból befolyt összeg felhasználásáról a Végrehajtó Bizottság még nem hozott döntést.

Tulajdonképpen a Magyar Tudományos Akadémia tartja fenn a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaságot. A Művészeti Alap és a Művelődési Minisztérium is hozzájárul a költségek fedezéséhez, nagy mértékben az idei első Hungarológiai Kongresszus kiadásainak vállalásában.

Értesítőnk fogadtatása világszerte nemcsak erkölcsi siker volt, hanem értékesítése hasznot is hozott. Reméljük, hogy ez a jövőben folytatódni fog.

Kiadásaink zöme a titkárság személyi és dologi kiadásaiból és a Végrehajtó Bizottság üléseinek valamint a Közgyűlésnek költségeiből áll.

A titkárság egy teljes állású és váltakozó számú félállású tisztségviselőből áll. Az adminisztráció eddig két szobában történt, amit a Számvizsgáló Bizottság 1978-as jelentése szerint már nem tartott elegendőnek. Ez a helyzet rövidesen javulni fog.

A Végrehajtó Bizottság a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság 1977-ben történt megalakulása óta kétévenként ülésezett, 1980-ban Turkuban, az előző években Budapesten. A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság a Végrehajtó Bizottság külföldi tagjai részére Budapesten szállást biztosított.

A legnagyobb kiadást jelen közgyűlésünk, illetve a kongresszus jelenti. Erre az említett szubszidiensek nagy összeget bocsátottak rendelkezésünkre; az elszámolásra későbbi időpontban kerül sor.

A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság hálával adózik a nagyfokú támogatásért és kéri a tagokat, hogy ne maradjanak el tagdíjuk befizetésével. Az értékes kiadványokon kívül a Hungarológiai Kongresszus is bebizonyította, hogy a tagság nagy előnyöket jelent.

Kérem a Közgyűlést, beszámolómat elfogadni szíveskedjék.

*

Ezt az alkalmat ragadjuk meg, hogy megköszönjük ERICH F. RIEGERnek (Karlsruhe, NSZK) és REINHARDT-RAGÁLYI ILONÁnak (Bonn, NSZK) azt a pénzüsszeget, amelyet a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság folyószámlájára, a Társaság munkájának támogatására átutaltak.

Műhelyek

Petőfi Irodalmi Múzeum

Kézirattár

A tár az irodalmi, a történelmi s az egyéb jellegű kéziratok három nagy, több évtizedes múltra visszatekintő budapesti gyűjtőhelye (az Országos Széchényi Könyvtár, az Egyetemi Könyvtár s a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára) mellett a kéziratok emlékek új gyűjtő- és megőrzőhelyeként 1970-ben jött létre. Létrehívásához az alapot azok a kéziratok szolgáltatták, amelyek az előző másfél évtizedben, 1954-től, az intézmény alapításától kerültek a Petőfi Irodalmi Múzeum tulajdonába. E kéziratok mennyiségét tekintve, érthetően, jóval alatta marad a nagy hagyományokkal rendelkező táruk gyűjteményének, a kéziratok száma és forrásértéke mégsem volt lebecsülhető. Az 1970-ig begyűlt kéziratok nem kis hányada ugyanis XIX. és XX. századi irodalmunk legnagyobbjainak tolla alól került ki. A legbecsebb értéket Petőfi, Ady és József Attila kéziratai jelentették. A Petőfi-kéziratok és levelek a Petőfi Irodalmi Múzeum jogelődjének tekinthető Petőfi-ház gyűjteményének alkották egykor legféltettebb részét, a József Attila-kéziratok többsége pedig korábban annak az intézménynek a tulajdonában volt, amely a Budapesti Történelmi Múzeum egyik részlegeként a Bajza utcai Petőfi-házban József Attila Múzeum néven 1949 júliusában jött létre, s amely később önállósulva a Petőfi Irodalmi Múzeum nevet vette fel. Az Ady-kéziratok (ezek száma jóval meghaladja a többi közgyűjtemény Ady-kéziratainak mennyiségét együttvéve) és levelek az előbb említettekkel szemben már kivétel nélkül az 1954 után megindult gyűjtőmunka eredményeként halmozódtak fel. A múzeumalapítást követő kéziratgyűjtés jó ideig az irodalmi kiállítások rendezésének alárendelt tevékenység volt. A kéziratok szerzeményezése csak az 1960-as évek elejétől vált a múzeum munkájának önmagában, a kiállításoktól függetlenül is vállalt részévé. Ennek legfontosabb következménye az volt, hogy míg az előző években kizárólag kiemelkedően fontos írók egyedi kéziratainak megszerzését tekintette a múzeum céljának, 1960 után mind több teljes írói hagyaték, illetve kéziratgyűjtemény megvételére vagy más úton való beszerzésére került sor.

A kézratszerzeményezés, a múzeumi kéziratgyűjtemény létrejöttének története alapvetően meghatározta az 1970-ben megszervezett kézirattár jellegét. Abból adódóan, hogy a szerzeményezés a tudományos nagykönyvtári kézirattárakéhoz képest meglehetősen későn vette kezdetét, a múzeumi gyűjteménybe csak gyéren került a múlt század közepét megelőző időből származó kéziratok anyag. Sőt, a XIX. század második feléből való kéziratok is inkább csak egyedi értékük s kevésbé mennyiségük folytán érdemelnek említést és figyelmet. A múzeumi kézirattár tehát alapvetően újkori, ezen belül is mindenekelőtt XX. századi gyűjteményként jött létre, s azóta is ilyenként funkcionál. De a tár létrehozásakor ezen túlmenően is más jelleget kapott, mint a kéziratok három másik nagy hazai őrzőhelye. Az utóbbiak az írói kéziratokon kívül természetesen gyűjtötték a történelmi, vallástörténelmi, néprajzi s egyéb vonatkozású kéziratok emlékeket, a Petőfi Irodalmi Múzeum azonban mindig is az irodalomtörténelmi értékű kéziratokra koncentrált. Ebből következően 1970-ben egy speciálisan irodalmi

kézirattár jött létre, amely más tematikájú kéziratok beszerzésére a későbbiekben sem törekedett, s ma sem törekszik. A tár jellege kapcsán még egy sajátosságról kell szólnunk. A múzeumi kézirattár a szó legszigorúbb értelmében csak a kéziratok tára. Vagyis, ellentétben a tudományos könyvtárak hasonló részlegeivel, nem őriz lapkivágatokat, fotókat, aprónyomtatványokat, dedikált könyveket stb., s csak akkor vesz fel állományába ilyeneket, ha azokon *kézirat értékű* rájegyzések találhatók. Mindezt a múzeumi struktúra, a speciális táruk léte teszi lehetővé, melynek folytán pl. egy-egy hagyatékából a lapkivágatok, az aprónyomtatványok, a szokványos ajánlásokkal ellátott könyvek a múzeumi könyvtár lapkivágat-, aprónyomtatvány-, illetve dedikált könyvek gyűjteményébe kerülnek, a fényképek, grafikák a Művészeti Tár fotó-, vagy grafikai gyűjteményébe és így tovább.

Mint már szó volt róla, létrehozásakor a múzeumi kézirattár viszonylag kis anyaggal rendelkezett. A kéziratok állománya azonban a 60-as évektől megváltozott szerzeményezési gyakorlat s a javuló anyagi lehetőségek következtében rohamosan gyarapodott. Ennek eredményeként a tár ma több, mint 200 ezer kéziratot őriz. Ezen belül igen nagyszámú írói hagyaték és nem egy gyűjtemény található. Ezek – akár csak vázlatos – ismertetésére itt nincs mód, csupán arra vállalkozhatunk, hogy megnevezzük közülük a legfontosabbakat. A hagyatékok sorából Ady Lajos, Áprily Lajos, Balázs Béla, Barta Lajos, Barta Sándor, Basch Loránd, Benedek Elek, Benedek Marcell, Bibó Lajos, Bóka László, Bölöni György és Bölöni Györgyné, Darvas József, Déry Tibor, Devecseri Gábor, Falu Tamás, Farkas Antal, Feszty Árpád és Feszty Árpádné, Füst Milán, Gara László, Gellért Oszkár, Gereblyés László, Gulyás Pál, Gyagyovszky Emil, Hajnal Anna, Heltai Jenő, Horváth Henrik, Jankovich Ferenc, Juhász Géza, Kemény Simon, Keszi Imre, Kóbor Tamás, Kolmár József, Komlós Aladár, Koroda Miklós és Pál, Lénárt Sándor, Lesznai Anna, Lovászy Márton, Löffler A. Pál, Máczka János, Mihályi Ödön, Mikes Lajos, Molnár Erzsébet, Molnár Ferenc, Móricz Zsigmond, Nádass József, Nagy Lajos, Nagy Zoltán, Németh Antal, Peterdi Andor, Petri Mór, Pogány Béla, Reményik Sándor, Reményik Zsigmond, Szucsich Mária, Telekes Béla, Tersánszky Józsi Jenő, Török Sándor, Tuba Károly, Várnai Zseni és Vértes György hagyatékát kell felemlítenünk, a gyűjtemények közül Darnay Kálmán, Espersit János, Fenyő Miksa és Szalay József gyűjteményét, mint amelyek leginkább tarthatnak számot a kutatás érdeklődésére. A felsoroltakon kívül említést érdemel még, hogy a múzeum kézirattárában található a Gyóni Géza Irodalmi Társaság és a Petőfi Társaság egyaránt igen terjedelmes iratanyaga, nagyszámú írói kézirattal, továbbá a Dante, a Franklin és a Révai Kiadó iratainak nem csekély része.

A különböző hagyatékok, gyűjtemények s más kéziratok egységei előbbi lajstromából jól tükröződik az, amiről fentebb már szó esett, a múzeumi kézirattár irodalmi s ezen belül is döntően XX. századi jellege. Ám e tény ellenére is fel kell hívni a figyelmet két dologra. Egyrészt: a tár viszonylag kis volumenű XIX. századi anyagában igen fontos dokumentumok sora található. A Petőfi-gyűjteményen kívül – egyebet nem említve – elég ezzel kapcsolatban csak Berzsényi Dániel s a Berzsényi család irataira, Kazinczy Ferenc, Kölcsey Ferenc, Kisfaludy Károly, Kisfaludy Sándor, Arany János, Tompa Mihály, Sárosi Gyula, Jókai Mór, Toldy Ferenc, Mikszáth Kálmán és Tolnai Lajos szépszájú kéziratára, levelére utalni. Másrészt: a gyűjteményezés mindenkori irodalmi, irodalomtörténeti szempontjai dacára a múzeumi kézirattárba – elsősorba a kü-

lőnböző hagyatékok, gyűjtemények részeként – meglehetősen sok történeti és művészettörténeti értékű dokumentum (Széchenyi István, Kossuth Lajos, Görgey Artúr, Tisza Kálmán, Jászi Oszkár, Károlyi Mihály, Rippl-Rónai József, Tihanyi Lajos és mások levelei, kéziratai) került. Mindebből következik, hogy noha a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattára mindenekelőtt a XX. századi magyar irodalmi kutatás egyik fontos forrásbázisa, a tár anyagát esetenként nem nélkülözhetik a magyar történettudomány s a magyar művészettörténet művelői sem.

Láng József

Könyvtár

A Petőfi Irodalmi Múzeum Könyvtára funkcióját tekintve alapvetően különbözik más tudományos szakkönyvtáraktól. Itt ugyanis a könyv nemcsak az irodalomtudományi kutatás eszköze, hanem kiállítási tárgy, kortörténeti dokumentum is, amely nélkül egyetlen kiállítás sem képzelhető el.

A könyvtár legfontosabb feladata, hogy irodalmunk első kiadásait gyűjtse. Kiállításainkon legtöbbször ezek a kötetek szerepelnek, amelyek ugyanakkor a tudományos kutatás forrásai, elsősorban a szövegkiadások sajtó alá rendezések.

A könyvtár másik kiemelt feladata az irodalmi és irodalomtörténeti érdekű folyóiratok gyűjtése. Külön kell szólni a kisnyomtatványokról, az újságkivágatokról (amelyeknek értékét a korabeli, gyakorta az írók saját gyűjtésű anyaga adja) és a gépiratokról, amelyek bár kis terjedelmű különgyűjtemények, mind a kiállítások rendezését, mind pedig a tudományos kutatást segítik.

Könyvtárunkban helyet kapnak a világirodalom kiemelkedő értékű, főként klasszikus alkotásai és irodalomtörténeti munkái. Mellégyűjtőkörünk az általános művek (lexikonok, enciklopédiák, bibliográfiák), ideológiai, filozófiai, történeti, művészettörténeti és egyéb alapvető munkák beszerzésére terjed ki.

A könyvtár törzsszállományát az 1907-ben alapított Petőfi-háztól örökölte, amely megalakulása óta módszeresen gyűjtött minden Petőfire és Jókaira vonatkozó dokumentumot. Ebben az igen gazdag anyagban Petőfi valamennyi első kiadású kötete s szinte minden olyan történettudományi és irodalomtörténeti munka megtalálható, amely a reformkorral, 1948–49-cel, Petőfi és Jókai munkásságával foglalkozik. E gyűjtemény őrizte meg Jókai magánkönyvtárát is: többek között a regényei forrásául szolgáló kiadványokat. Amikor 1954-ben a Petőfi Irodalmi Múzeum megalakult, nyilvánvalóvá vált, hogy ez a gyűjtemény nem alkalmas a megnövekedett igények kielégítésére. A könyvtárnak egyetlen évtizeden belül kellett beszereznie a meglehetősen szerteágazó és könyvészeti emlékekben gazdag korszakok dokumentációját – Kölcsey, Vörösmarty, Arany, Mikszáth, Ady, Móricz, József Attila első kiadású műveit, azokat a folyóiratokat, amelyekben alkotásaik megjelentek, s végül a rájuk vonatkozó irodalomtörténeti feldolgozásokat –, hogy a múzeum kiállításain irodalmunk haladó hagyományait, a reformkor irodalmát, majd Petőfi, Ady és József Attila alkotómunkásságát bemutathassa.

A hatvanas-hetvenes években egész sor írói hagyatéka is a múzeum tulajdonába került, így Bálint György, Bölöni György, Gábor Andor, Gellért Oszkár, Gulyás Pál,

Heltai Jenő, Herczeg Ferenc, Keleti Artur, Révai József hagyatéka, az említettek gazdag könyvtárával. E szerzemények beáramlásával szinte ugrásszerűen megnőtt a könyvtár állománya.

A gyűjtemény periodikumairól is hasonlókat mondhatunk. A Petőfi-ház könyvtárában a Petőfi és Jókai munkásságával kapcsolatos sajtótermékek szerepeltek. Athenaeum (1837–1843), Életképek (1844–1848), a Jókai szerkesztette Délibáb (1853–1854) stb. Évtizedes intenzív gyűjtőmunka eredményeként került a könyvtár állományába a Koszorú (1863–1865), Budapesti Szemle (1873–1940), a Nyugat és a Magyar Csillag (1908–1944), a Szép Szó (1936–1939), a Tanú (1932–1936), a Válasz (1934–1949) és mindazok a főbb tudományos források – Egyetemes Philológiai Közlemény (1877–1948), Irodalomtörténeti Közlemények (1890–), Magyar Nyelv (1905–), Magyar Nyelvőr (1872–), Századok (1867–) –, amelyek a tudományos kutatást lehetővé tették.

Szocialista irodalmunk emlékeinek gyűjtése is fontos feladatunk. Balázs Béla, Barta Sándor, Benjámin László, Komját Aladár, Mácza János műveinek első kiadásait sikerült állományba vennünk.

Folyóirataink a Társadalmi Szemle (1932–1934), Kortárs (1929–1931), a Híd (1937–1938), az Új Március (1925–1931), a Modern Szemle (1914), az Új Világ (1919), Az író beleszól (1937), újabban a Kalangya (1932–1944), az Erdélyi Helikon (1926–1945), a Korunk (1926–1941) sorozatával gazdagodtak. A xeroxmásolást a meglévő állomány kiegészítésére használjuk, olyan sorozatok esetében – Magyar Írás (1921–1926), A Toll (1929–1939) –, melyek eredetiben való kiegészítése már gyakorlatilag megvalósíthatatlan.

Az állomány ma meghaladja a százezer egységet. Az utóbbi időben bekerült számos írói hagyatékból még emeljük ki a legnagyobbakat, Móricz Zsigmond, Déry Tibor könyvtárát. A hagyatékok teljes egészükben csak ritkán és különlegesen indokolt esetben kerülnek állományba. Alaposan megfontolt válogatással csak a szükséges és a legértékesebb művek gyarapítják a gyűjteményt. Mielőtt e hagyatéki könyvtáraknak a múzeum számára érdektelen anyaga más intézmények tulajdonába kerül, elkészül a hagyatékok teljes katalógusa. Így a kutatók bármikor, a könyvek nélkül is, teljes képet kaphatnak a hajdani írói műhelyről.

Gyűjtőörünk néhány sajátos vonása a címleírási és katalogizálási gyakorlatot is meghatározza. Bizonyos mértékig eltérve az általános könyvtári szokástól a katalógus a megszokottnál jobban részletezi a kiadványok képzőművészeti vonatkozásait: az illusztrátor személyén kívül feltünteti a borítófedél vagy borítólap készítőjének nevét is. Minden esetben jelezzük a kötetek provenienciáját, az esetleges dedikációkat, vagy azt, hogy a kiadvány milyen írói hagyatékból származik. A katalógus mind a dedikáló személye, mind a dedikált kötet egykori tulajdonosa szerint is nyilvántartja az állományt, s külön katalógusrészleg tartalmazza a sorozatokat és az egyes írói hagyatékokat.

A periodikumok betűrendes és időrendi katalógusban egyaránt regisztrálva vannak.

Gulyás Klára

A nagyközönség kevésbé tartja számon, de a szakmabeliek és a tömegkommunikációs orgánumok igen gyakran veszik igénybe, alaposan kiaknázzák gyűjteményünket, a Petőfi Irodalmi Múzeum mintegy 15 éves múltva visszatekintő Művészeti Tárát.

A körülbelül húszezer képzőművészeti alkotást és mintegy húszezer fényképfelvételt tartalmazó tár „gyűjteményezési profilját” tekintve országos viszonylatban is egyedülálló. A gyűjtésnél elsődleges szempontunk ugyanis az, hogy a hozzánk kerülő művek egy irodalmi személyiség, valamely jelentős irodalmi alkotás vagy eszme képi megfogalmazását nyújtsák. A festménytárra, grafikai gyűjteményre, szobor- és éremgyűjteményre tagolódó képzőművészeti részlegünkben a magyar irodalmi élet vezető személyiségeinek a lehetőség szerint művészi kvalitásban is jelentős portréit találhatjuk, valamint az irodalmi alkotásokhoz készült figurális, illetve nonfiguratív illusztrációkat. E gazdag vizuális forrásanyag gyarapításánál az esztétikai-művészettörténeti normák mellett figyelemmel kell lennünk az adott író élete, életműve szempontjából meghatározó, nemegyszer pusztán dokumentatív jellegű alkotásokra, a „csak” korfestő vagy szociológiai aspektusból érdekes művekre is.

Törekvésünk egyrészt az, hogy a tár múltból örökölt s elsősorban a korábbi évszázadokat bemutató, művészileg igényes képzőművészeti alkotásainak sorát teljesebbé tegyük, másrészt az, hogy minél szélesebb körből gyűjtjük az irodalmi személyiségek és témák ihlette kortárs képzőművészeti alkotásokat. Az előbbiekhöz főként írók, képzőművészek hagyatékának megvásárlása, igen gyakran ajándékozás útján jutunk, az utóbbiak létrejöttét mi magunk is elősegítjük, többek között a jelentősebb évfordulók alkalmából meghirdetett pályázatokkal, kiállításokkal (például Babits Mihály-, Ady Endre-, József Attila-évfordulók esetében).

Neves művészek – Barabás Miklós, Lotz Károly, Beck Ö. Fülöp, Kernstok Károly, Tihanyi Lajos, Márfy Ödön, Bokros Birman Dezső, Kondor Béla, Kornis Dezső, Varga Imre stb. – alkotásai mellett tárunk egyik jellegzetes gyűjteményét alkotják a képzőművészeti tehetséggel is megáldott írók, költők (például Madách Imre, Jókai Mór, Kisfaludy Károly, Tersánszky Józsi Jenő) grafikai, festményei, kisplasztikái.

Az utóbbi években vásárlás és hagyatékok révén újabb jelentős művekkel bővült gyűjteményünk, birtokunkba kerültek többek között Kazinczy Ferenc őseit-családját ábrázoló XVIII. századi olajfestmények, Rippl-Rónai József által festett íróportrék, Kondor Béla nagyszámú irodalmi illusztrációja, Déry Tibor művész-barátainak (Tihanyi Lajos, Bernáth Aurél, Borsos Miklós) kiemelkedő művei.

A képzőművészet mellett a másik vizuális művészeti ág, a fényképezés is jelentős helyet kap tárunkban. Több ezer – fotóművész vagy amatőr fotós által készített – kópia található gyűjteményünkben. Köztük olyan ritkaságok, mint Petőfi Sándor egyetlen hiteles arcmása (dagerrotípija), Kossuth Lajos és Reményi Ede ősfotói, valamint Ady Endre fényképezésének, Székely Aladárnak főként íróportrékat tartalmazó hagyatéka.

A tár munkatársainak tudományos igényű kezdeményezése a hazai irodalmi fényképkonográfia megalapozása. E fotókötetek összeállítói a teljesség igényével igyekeznek az adott íróról, költőről – annak születésétől haláláig – készített valamennyi még fellelhető fényképfelvételt összegyűjteni, feldolgozni és a *Fotótéka* című ikono-

gráfiai sorozatban a nagyközönség számára is hozzáférhetővé tenni. E témakörben ez ideig Ady Endréről, Krúdy Gyuláról, Móricz Zsigmondról, József Attiláról és Jókai Mórról jelentek meg publikációk, s a közeljövőben kiadásra kerül a Karinthy Frigyesről és Tóth Árpádról összeállított, hasonló műfajú „fényképalbum” is.

E. Csorba Csilla

Hangtár

A Petőfi Irodalmi Múzeum hangtárában található hanganyag keletkezési idejét tekintve két csoportra oszlik. A lényegesen kisebb részt az ún. *archív felvételek* alkotják, amelyek a két világháború között készültek, természetesen nem hangszalagon, hanem hanglemezen rögzítve. Ezek a rádió archív felvételei közül vagy írói hagyatékokból kerültek a múzeum hangtárába. A Babits-hagyatékhoz tartozó lemezeken például Babits saját verseit szavalja, Karinthy vicceket mesél, dalt énekel, karcolatait olvassa fel. Az értékes anyag megővésének érdekében az eredeti felvételtől több átjátszás is készült, melyek már minden érdeklődő számára hozzáférhetők.

A hangfelvételek többsége a múzeum által végzett *rendszeres gyűjtőmunka* eredménye. Egy-egy témakör feldolgozása során a hangfelvételek *szövege az Irodalmi Múzeum* című sorozatban könyv formában is megjelenik. A felvételek és a belőlük készült kötetek négy főbb tematikai csoportokat alkotnak.

A gyűjtés első és legfontosabb célja írói, költői visszaemlékezések, vallomások készítése, a mai magyar irodalom rendszeres feltérképezése. Szinte valamennyi jelentős íróval készült hangfelvétel, melyek között vannak ma már muzeális értékű beszélgetések is. Füst Milán, Kassák Lajos, Szabó Lőrinc hangját is őrzik a szalagok. Az Irodalmi Múzeum sorozatnyitó *Emlékezések* című kötete ezeket az értékes irodalomtörténeti dokumentumokat gyűjtötte össze, többek között Dienes Valéria, Lesznai Anna, Lukács György visszaemlékezését publikálta.

A hangfelvételek második részét képezik az ún. „célbeszélgetések”, ahol elsősorban nem az interjú alanya, hanem a beszélgetés tárgya lényeges. Ismerősök, barátok, rokonok emlékeznek a kor legnagyobb alkotóira. Ilyen típusú beszélgetések gyűjteménye például a *Kortársak Kassák Lajosról* című kötet. Nagyon gazdag az Adyval kapcsolatos visszaemlékezések anyaga, és a könyvalakban nem publikált, József Attilára vonatkozó dokumentumgyűjtemény is. Többek között Cserépfalvi Imre, Fejtő Ferenc és Ignotus Pál emlékezik a költőhöz fűződő kapcsolatára.

Az előző csoporthoz hasonló „célbeszélgetések” alkotják a felvételek harmadik részét, de itt nem az alkotói személyiség, hanem az irodalmi élet egy-egy jelensége fűzi közös fonalra az interjúkat. A két világháború közötti baloldali folyóiratok szerkesztőinek, munkatársainak emlékezéseit rögzíti például a *Bűvópatakok* című kötet, és ehhez hasonló dokumentumokat közöl a *Vallomások a Nyugatról* is.

S végül a hangtár felvételeket készít vitauléseken, emlékesteken és író-olvasó találkozókon is. Példaként említhető a Nyugat konferencia alapján készült *Vita a Nyugatról* című kötet, a Szabó Dezső-emlékülés anyaga, vagy a Korunk-évforduló vitaköte-
te, az *50 éves a Korunk*.

Az utóbbi évek új tematikai egysége az írói életmű-interjúk gyűjteménye. Ez idá-

ig Rónay Györggyel, Benjámín Lászlóval, Nemes Nagy Ágnessel, Csanádi Imrével, Gáll Istvánnal készült hangfelvétel.

A kutatómunka segítése érdekében a múzeumban található hanganyagot részletes név és tárgyszó katalógus dolgozza fel, valamint az értékes hangfelvételekről gépiratok és átjátszások készülnek.

Kelevéz Ágnes

Konferenciák

Szimpozium a magyar népi kultúráról Pittsburgh-ben

A magyar néprajzkutatás eredményeinek elismeréseként 1980 folyamán első ízben rendeztek az Egyesült Államokban tudományos tanácskozást a magyar néprajztudomány témaköréből. A tanácskozás színhelye a pennsylvaniai Pittsburgh volt, 1980. április 15–16-án. Ebben a nagykiterjedésű városban jelentős számú magyar lakosság él. Az 1970-es népszámlálásra alapozott becslések szerint – a harmadik-negyedik generációs leszármazottakat is beleértve – tízezerre tehető a számuk. A színes etnikai arculatú városban létrejött a kelet-európai népművészettel foglalkozó intézet a több mint száz éves Duquesne University mellett. Az intézet – teljes nevén Duquesne University Tamburitzans Institute of Folk Arts – 1979–1980-as tanévben vendégprofesszorként fogadta e sorok íróját, a budapesti MTA Néprajzi Kutató Csoport főmunkatársát. Ez az objektív adottság teremtett lehetőséget ahhoz, hogy az intézet profiljához igazodó tudományos ülésszakot rendezzünk. A szervezést az intézet igazgatója, Walter W. Kolar, az egyetem történész-professzora, Várdy Béla és jómagam vállaltuk.

A szimpózium keretét a „Magyar Kulturális Hét” adta, témája a magyar népi kultúra tágabban értelmezett területét ölelte föl és tíz résztéma kérdéseinek feltárására vállalkozott. A vendéglátó intézmény fő érdeklődési körének megfelelően a nyitó előadás, amelyet *Kriza Ildikó* tartott a *Magyar népművészet történeti rétegei* címmel, reprezentatív képet adott a 19. században felfedezett népművészet előzményeiről, alakulásáról, fejlődéséről. Feltárta a kortársi népi díszítőművészet történeti stílusörökségét és bemutatta fő irányait, válfajait. Ezt követte egy, a mai falu társadalmáról szóló előadás. *Sozan Mihály* (Slippery Rock) saját, a Győr megyei Tápon folytatott szociálintropológiai kutatásainak tanulságait összegezte, és vetette egybe burgenlandi terepmunkájával. Ő is, miként *Hollós Marida*, a jelen falusi társadalom néprajzi aspektusú feltárását tűzte ki célul, és kritikailag ismertette tényanyagát.

A változatos magyarországi népszokásokról, életfordulókhöz és jeles napokhoz fűződő hagyományról *Dömötör Tekla* (Budapest) szólt, felvillantott számos, nem nélkülözhető ismert, kézikönyvekben ritkán tárgyalt szokást, azok háttérét, történeti, rituális összefüggését. Ezt követte *Dégh Linda* (Bloomington) a varázsmese mágikus elemeinek változásairól szóló előadása. Tanulságos példákkal illusztrálta, hogyan kapnak modern technikai vívmányok helyet és szerepet a mesében, miként változtatják meg az új elemek a hagyományos struktúrát, és hogyan tudatosítja a mesemondó a modernizálást.

Az amerikai magyarság történetéről, kultúrájának vizsgálatáról két fő összefoglaló előadás hangzott el. *Várdy Béla* és *Várdy Huszár Ágnes* (Pittsburgh) az eddigi eredményekről, az emigrációs magyarsággal foglalkozó írásokról, irodalmi, művészi, kulturális alkotásairól adott részletes, bő tájékoztatást. *Molnár Ágoston* (New Brunswick) pedig a kurátorsága alatt működő American Hungarian Foundation eredményeit, problémáit, munkáját tárta a hallgatóság elé.

A magyar néprajzi kutatási módszerek és az amerikai antropológia közötti óriási különbségről, az eredmények nem ellentmondásos, de mégsem egymásnak megfelelő

jellegéről *Máday Béla* (Washington, D.C.) adott igen hasznos kitekintést. A tudomány-szak történetéből és a társadalom eltérő típusú fejlődéséből magyarázható ugyanis az az objektív különbség, ami a magyarországi kutatók tudományos szempontjai, illetve az amerikai szakemberek elképzelései között fennáll. *Máday Béla* rávilágított arra is, hogy mindkét kutatási módszer jelentősége elsősorban a saját értékrendszerében mérhető. Sajnos, a gyakorlat nem ezt mutatja, éppen ezért indokolt az áthidaló kutatások megteremtése, a kisszámú kezdeményezés továbbfejlesztése.

Speciális, jól megszerkesztett előadás hangzott el a népzeneről *Benjamin Suchoff*tól (New York). *Bartók Béla* több világhírű kompozíciójának előzményeit, népzeneben, népies műzenében való gyökerezését tárta föl kiválóan válogatott példák segítségével. A kétnapos ülésszakot, amelyen igen sok hozzászólás, további problémákat fessegető megjegyzés hangzott el, *Magyar Kálmán* és *Magyar Judit* (Bogota, N.J.) előadása zárta. Az Amerikai Magyar Folklor Centrumot létrehozó és irányító házaspár a magyar néptánc dialektusairól, valamint az amerikai néptáncmozgalomról tartott tájékoztatást. Adataik bizonyítják, hogy korunkban az amerikai magyarság körében a néptáncnak kultúra-megtartó, közösség-összetartó szerepe van. A hazai előképektől elszakadt táncház-mozgalom sajátos tartalommal telítődött, fejlődését nem a tudomány előrehaladása, a szakmai igényesség, hanem a társadalmi alakulás öntörvénye határozza meg.

A szimpózium egészében lehetőséget adott egy jobb, átfogóbb tájékozódásra a magyar népi kultúra egyes témáiban, és az amerikai magyarság iránti érdeklődést előtérbe helyezte. Az előadások teljes terjedelemben a DUTIFA saját kiadványaként látnak napvilágot. A szimpóziummal egyidejűen egy kisebb kiállítás nyílt meg magyar népművészeti alkotásokból, valamint 10 néprajzi rövidfilm bemutatása tette teljessé a népi kultúrával foglalkozó rendezvénysort. Így a lakodalomról, betlehemezésről, paraszti bútorok készítéséről, szőlőkultúránkról, táncagyományainkról és más, a szimpózium műsorában nem szereplő témákról ezúton tájékozódhattak az érdeklődők.

Az 1980. április 15–20 között megrendezett magyar kulturális hét Pittsburgban új utat, perspektívát nyitott meg a hazai néprajztudomány eredményeinek tengerentúli jobb megismertetésére, az emigrációs magyarsággal való kapcsolat tartására, és a másfélmillió Amerikába került kivándorló kultúrájának etnikus vizsgálatára.

Kriza Ildikó

III. Országos Névtudományi Konferencia

A III. Országos Névtudományi Konferenciát a Magyar Nyelvtudományi Társaság szervezésében 1980. szeptember 22–24-én tartották Veszprémben, az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottságának székházában.

Megnyitó beszédében *Benkő Loránd*, a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke a névgyűjtő mozgalom fontosságáról, a tanácsok ezt támogató dicséretes szerepéről, s a névkutatás múltjáról szólt röviden. Megjelölte a névtan legfontosabb teendőit: a személynevek gyűjtését, névgyűjtemények közzétételét, s a szemléleti-módszertani fejlődés gyorsítását.

Hajdú Mihály Személynévkutatásunk helyzete és feladatai című előadásában a II. Névtudományi Konferencia óta eltelt időszak személynévkutatását tekintette át kritikusan, az eredmények és a hiányok felsorolásával. Hangsúlyozta, hogy a hazai névkutatók bibliográfiai tájékoztatása nem kielégítő. A külföldi eredmények ismertetése után a hazai publikációs lehetőségekről szólt. Fontosnak ítélte az önkéntes gyűjtők szerepét, a kutatások koordinálását, a gyűjtött anyag közzétételének megszervezését.

Mező András Földrajzinév-kutatásunk helyzete és feladatai címmel tartott referátumában először terminológiai kérdésekről szólt. Hangsúlyozta, hogy a névtan jövőjét két tényező határozza meg: kinevelődik-e megfelelő utánpótlás, s kellőképpen meg lehet-e szervezni a kutatást. Javaslatot tett fiatal kutatók képzésének módjára, s a névtani kutatások összefogására.

Ördög Ferenc A megyékben folyó földrajzinév-gyűjtés helyzete és időszerű kérdései címmel arról adott képet, hol tart ma a földrajzi nevek gyűjtése Magyarországon. (Két megye kivételével mindenütt folyt, illetőleg folyik gyűjtés vagy kiadás.) A kiadás, publikálás nehézségeiről, az ellenőrző gyűjtések és a szerkesztés problémáiról is szólt, bemutatva e fontos, kívülről talán egyszerűnek tűnő munka számos nehézségét.

J. Soltész Katalin előadásának – *Az egyéb tulajdonnévfajták (állatnevek, intézménynevek, márkanévek stb.) kutatásának helyzete és feladatai* – tárgya a nem személynévi és földrajzi nevek vizsgálata volt. Áttekintésében számot adott ennek az eddig alig művelt területnek a kutatásáról, hangsúlyozva a népi (motivált) névadás és a hivatalos névadás közötti különbséget, a gyűjtések sürgősségét és fontosságát, s alkalmazásuk lehetőségét (áru-elnevezések).

Minden előadás után több korreferátum, majd hozzászólás és vita következett. A konferencia anyagát Veszprém megye jelenteti meg 1981-ben.

Kiss Jenő

Romániai magyar képzőművészeti monográfiák

1969-ben indította a bukaresti Kriterion Könyvkiadó a romániai magyar képzőművészek munkásságát feldolgozó kismonográfiásorozatot. Három kivételével – *Bunta Magda: Erdélyi habán kerámia* (1973), *Vilhelm Károly: Erdélyi festett mennyezetek* (1975), *Végh Olivér: A kalotaszegi fazekasság* (1977) – a megjelent 17 kötet a huszadik századi erdélyi magyar művészet történetéhez szolgál elemző adatokkal.

A tizenkilencedik században, bár nagy tehetségű művészek indultak innen – gondoljunk Sikó Miklóstra, Szathmári Pap Károlyra, Barabás Miklóstra, Paál Lászlóra, Székely Bertalanra –, erdélyi képzőművészetről alig beszélhetünk. Nem volt felsőfokú művészeti képzés, nem alakultak ki művészeti központok, érthető, hogy a jobbára Budapesten vagy Münchenben tanuló képzőművészek nem siettek visszatérni Erdélybe. Egészen a huszadik század elejéig az egyetlen kivétel Gyárfás Jenő volt.

Gyárfás Jenő pályáját 1969-ben megjelent monográfiájában *Gazda József* rajzolta meg. Gyárfás 1857-ben született Sepsiszentgyörgyön. Budapesten, a Mintarajztanodában, majd Székely Bertalannál tanult. 1877-ben iratkozott be a müncheni Képzőművészeti Akadémiára, és bár igazolványán ott van Karl von Piloty aláírása, Gyárfást már nem tanította a történelmi képek nagy mestere. Ebben az időben az életképfestés a legfontosabb tantárgy Münchenben, Gyárfás is itt festette, 1880-ban, *Első fog* című képét, amely egyetlen igazi nemzetközi sikere maradt. Felvázolta a *Tetemrehívás* első változatát is, „a Diez iskola flottabb modorában”, ahogy töredékes életrajzában megjegyezte, de a képet elég hűvösen fogadták Pesten. Ez Gyárfás első kudarca, mégis, hazaköltözvén Sepsiszentgyörgyre, tele volt tervekkel. Műtermet épített, hatalmas méretű történelmi kompozíciókat tervezett.

Gazda József monográfiájának igazi értéke, hogy a korabeli kisváros viszonyainak pontos, gazdagon dokumentált ábrázolásával magyarázni próbálja a kétségtelenül nagyon tehetséges Gyárfás Jenő elsikkadását. Gyárfás portréfestéssel biztosította megélhetését, 1896-ig szerepelt kiállításokon, sikerei is voltak, de történelmi tablói csak kísérletek, vázlatok maradtak. Egy-egy témához többször visszatért; bár Gábor Áron halálát ábrázoló nagy képén 1900-tól 1925-ben bekövetkezett haláláig dolgozott – befejezetlen maradt. Plein air festéssel is próbálkozott. (Almás Tibor és Károlyi S. Mihály ugyancsak Gyárfás Jenőről írott kismonográfiája – a Litera kiadónál jelent meg 1979-ben – nem gazdagítja a már megrajzolt képet.)

A müncheni látásmódtól való elszakadást egy másik, igaz csak rövid időre nyaranta hazatérő festő valósította meg: *Hollósy Simon*, a Münchenben letelepedett máramarosi festőművész, aki 1896-ban magániskolájának nyári munkatelepét alapította meg Nagybányán. Hat nyáron át dolgozott itt Hollósy a tanítványaival, híveivel: a nagybányai születésű Réti Istvánnal, Ferenczy Károllyal és az itt élő Thorma Jánossal és Iványi Grünwald Bélával. A helyi hatóságok azonban nem nagy örömmel fogadták a népi látásmódot hirdető Hollósyt, aki 1902-ben távozni kényszerült. A festőtelep tandíjmentes szabadiskolává alakult át; célja – Thorma szavai szerint – a természet tanul-

mányozása. A növendékeket arra tanították, hogy „a valóságot minden megjelenésében megértsék, lényegét és természetét egyaránt felfogják és a mozdulat, a világítás bármely változatában visszaadni törekedjenek” (*A művészeti nevelésről*. Nagybánya, 1899). Érthető, hogy az első időszakban az iskola tagjai naturalista-impressionista képeket festettek. Ezen a szinten a századfordulóig egyedül Ferenczy jutott túl, szimbolista és szecessziós elemeket olvasztva munkáiba. Ide robbant be 1906-ban Cézanne, Van Gogh, Gauguin hatása. Úttörői Czöbel Béla, Ziffer Sándor és Boromissza Tibor voltak.

Ezeket az éveket elemzi *Krizsán János*ról írott monográfiájában (1971) *Borghida István*.

Krizsán János életrajza nem bővelkedik színes eseményekben. Kapnikbányán született 1886-ban, már gyermekkorában Nagybányára került, 1902-ben egyike volt a szabadiskola első növendékeinek. Nagybánya város ösztöndíjával egy évig Münchenben tanult, majd egy évig Budapesten Rétinél. Csöndes, filozofáló hajlamú ember volt, lassan, töprengve dolgozott. 1926-tól 1935-ig tanított a festőiskolán, változatlanul képviselve „az ősi nagybányai szellemet”. Városrészteket festett, a környező hegyeket, gesztenyeerdőket. Különösen a mély völgyeket, lombos hegyoldalakat kedvelte. Tájékoztatóan kívül más érdemlegeset nem is alkotott. Nem kísérletezett, vállalta a nagybányai tradíciókat.

Klein József viszont – *Murádin Jenő* írt róla monográfiát 1977-ben – bár Nagybányán élt, és bizonyos ideig tagja volt a festőiskolának, a hagyományokhoz való viszonyulás tekintetében ellentéte *Krizsán János*nak. Huszonöt éves korában került Nagybányára, miután három évig Ferenczy Károly és Réti István tanítványa volt a budapesti Képzőművészeti Főiskolán. Párizsi útja előtt az ő képein is láthatóak a jellegzetesen nagybányai motívumok, de festésmódjában már megjelennek későbbi, dekoratív látásmódjának első jelei. Párizsban Foujita, Picasso, Chagall és Puvis de Chavannes hatott rá, anélkül, hogy elkötelezte volna magát valamelyik izmus mellett. „Képeire az erőteljes konstruktív szerkesztés, a rajzi dekorativizmus, a szintakarékosság és az expresszionizmussal rokon szemlélet jellemző” – írja *Murádin Jenő*.

Nagybánya mellett az erdélyi magyar képzőművészet fejlődését, sajátos jegyeinek kialakulását meghatározó „iskola”, illetve szervezet a *Barabás Miklós Céh* volt. Történetét szintén *Murádin Jenő* dolgozta fel 1978-ban megjelent monográfiájában. Az első világháború után Kolozsvár a változásokból adódó természetességgel jelentős kulturális-művészeti központtá alakult. A frontvonalak még álltak, amikor Szentimrei Jenő és mások kezdeményezésére 1919 nyarán, Kolozsvárott megrendezték az erdélyi képzőművészek közös kiállítását. Ezt követte az 1921-es Erdélyi Szalon, ahol román, magyar és szász képzőművészek egyaránt részt vettek. Mégis, különösen állami megrendelések tekintetében, egyre hátrányosabb helyzetbe kerültek a magyar és a szász művészek. „A művészeti szervezkedésnek – állapítja meg *Murádin* – azt az alapvető ellentmondást kellett feloldania, amely művészeink számának addig ismeretlen méretű gyarapodása és a nagyon korlátozott egzisztenciális lehetőségek között fennállt”.

A *Barabás Miklós Céh* alapító okmányának a marosvécsi „írói parlament” 1929 nyarán kelt azon határozata tekinthető, amely az Erdélyi Helikon augusztus-szeptemberi számában jelent meg, és a Helikonnak azt az elhatározását tolmácsolta, „hogy festőművészeinknek segítségére siet s kérésükre támogatja őket az írók céhéhez hasonló Képiro-céh előkészítésében”.

Szolnay Sándor, aki Kós Károly mellett a céhalapítás értelmi szerzője és kivitelezője, 1936-ban így írt a szervezőmunka körülményeiről: „Egy nagybányai nyáron többen dolgoztunk együtt, Nagy Imre, Gallasz, Jándi, én, Mund, s élénken elemeztünk minden festési módot, ami az akkori Nagybányát jellemezte, fiatalabbak voltunk, más iskolába jártunk, mint ők, mások voltak az ideáljaink stb. Elhatároztuk, hogy ezt a művészi különbséget illusztrálandó egy kiállítást hozunk össze. Ebből az elhatározásból sarjadt ki a 'Barabás Miklós Céh' kiállítása, amely erkölcsileg és művészetileg egyik leg-szebb megmozdulás volt”.

Az újonnan alakult művészcsoport első, rendkívül nagy érdeklődéssel várt kiállítása 1930. március 23-án nyílt Kolozsvárott. Résztvevők: Nagy Imre, Szolnay Sándor, Jándi Dávid, Podlipny Gyula, Udvardy Ignác, Varga Albert festők, Gallasz Nándor szobrász, valamint Kós Károly. Nem kevesebb, mint tizenöt kiállítás-kritikával találkozhatunk a lapok és folyóiratok hasábjain.

Sajnos, a nagy sikerű bemutatkozás után évekig húzódott egy újabb közös jelentkezés terve. A Céh neve alatt szervezett második kiállítás 1937-ben nyílt meg Budapesten, mintegy illusztrálva Vásárhelyi Z. Emil *Erdélyi művészek* című, az Erdélyi Szépművés Céh gondozásában megjelent könyvét. A szervezet megalakulásakor számlált nyolc tag közül most csupán négy volt jelen: Nagy Imre, Szolnay Sándor, Kós Károly és Gallasz Nándor. Mellettük helyet kapott Bordi András, Thorma János, Ziffer Sándor, Bánffy Miklós (ő az egyetlen, aki nem szerepel Vásárhelyi Z. Emil könyvében), Gy. Szabó Béla, Szervátiusz Jenő, Vásárhelyi Z. Emil.

A Barabás Miklós Céh neve alatt megrendezett harmadik tárlatot a fiatalok jelentkezése tette emlékezetessé. A Minervánál nyomtatott katalógus tizenöt kiállító nevét tartalmazza: András László, Andrásy Zoltán, Balázs Péter, Brósz Irma, Debitzky István, Erdei Erzsébet, F. Ferenczy Júlia, Incze István, Kós András, Kósa-Huba Ferenc, M. Makkai Piroska, Olajos István, Piskolthy Gábor, Ródé Edit és Tollas Júlia. Életkoruk húsz és harminc év közötti, legtöbbször a kolozsvári Képzőművészeti Főiskolán kezdték tanulmányaikat és az időközben Temesvárra költöztetett iskolában vagy a bukaresti Szépművészeti Főiskolán fejezték be. A tárlatról szinte valamennyi számon tartott lap beszámolt. Debreczeni László a következőket írta a művészcsoport fellépéséről: „Jelentősége az, hogy a közhatalomváltozás óta az első átfogóbb nemzedéki jelentkezése a teljesen itt nőtt és tanult művészeknek” (Erdélyi Fiatalok 1939).

A fiatalok második kiállítására a bécsi döntés után került sor. Az 1941 januárjában megnyílt tárlaton kiállítók száma kettővel gyarapodott: Kaáli Nagy József szobrász és Incze János festő a két újonnan jelentkező.

1941. november 16-án a Barabás Miklós Céh átalakult hivatalos művészegyesületté. Az új alapszabály-tervezetet Kós Károly dolgozta ki, ő maradt az egyesület elnöke is. Újraalakulása után a Barabás Miklós Céh tevékenysége élénkebb volt, mint bármikor. Többek között szorgalmazta a kolozsvári műcsarnok megépítését – az 1943-as kiállítást már a kész Műcsarnokban nyitották meg –, egyéni és csoportos kiállításokat szerveztek, biztosították a tagok erkölcsi érdekvédelmét, anyagi támogatását stb.

A Barabás Miklós Céh utolsó kiállítására 1944 augusztusában került sor, az utolsó írott adat 1944 novemberi keltezésű. „Működésének másfél évtizede alatt a Barabás Miklós Céh valóság-hű tükörképét adta képzőművészeti életünk jelenségeinek. Olyan korban alakult meg, amikor a művészi érték társadalmi tudatosításában, művé-

szet és közönség kapcsolatában az építőmunkát még az alapoktól kellett elkezdni. Példát mutatott a szervezeti élet intézményeinek kiépítésében. [...] Álljon itt csupán egyetlen példa művészetnépszerűsítő szervezeti munkájuk méreteiről és sikeréről. Tizenegy közös kiállításukon és csoportbemutatójukon 1300-nál több alkotást – kép- és szobortermésük legjavát – mutatták be a tárlatok látogatóinak” – zárja könyvét Murádin Jenő.

A Barabás Miklós Céh munkájából mindvégig oroszlánrészt vállaló *Szolnay Sándor* életét és festészetét *E. Szabó Ilona* 1974-ben kiadott monográfiája elemzi. Solznay Sándor leveleit viszont a Dacia kiadó gondozásában 1973-ban megjelent, *A világ legvégén* című, *Banner Zoltán* által összeállított kötetben olvashatjuk.

Szolnay Sándor (született 1893-ban Kolozsvárott), 1921-ben iratkozott be a nagybányai festőiskolába, ahol Thorma János tanítványa volt. Érdeklődése tehát már kezdetben a tájképfestésre irányult. A festészetére oly jellemző atmoszférikus jelenségekkel 1925 nyarán Zsögödön kezdett foglalkozni, ahol Nagy Imre vendégeként töltött néhány hetet. Kolozsvár, ahol 1925 óta Képzőművészeti Főiskola működött, egyre jobban vonzotta Solznayt, aki 1927-ben hazatelepedett. Kolozsvárt élénk társadalmi életet élt, tagja volt az Erdélyi Szemle Társaságnak, a híres Duma-postának, amely üléseit a New York kávéházban tartotta. Solznaynak itt alkalma volt megfesteni Gaál Gábor, Kibédi Sándor és mások portréit. 1930-tól a Barabás Miklós Céh szervezési ügyeit intézte. Nehéz körülmények között dolgozott, városrészleteket, virágcsendéleteket, néhány önarcképet festett, többnyire sötét tónusban.

1933-ban megvonták a Képzőművészeti Főiskola költségvetését, de Solznay nem nyugodott bele a változásba: Szervátiusz Jenővel közösen festő- és szobrász-szabadiskolát nyitott. A növendékek többségének neve ismeretlen maradt, de innen indult és képzését teljes egészében ennek az iskolának köszönheti Balázs Péter.

1937-ben Solznayék Enyedre, majd egy év múlva Segesvárra költöztek. A környezetváltás nagy változást hozott a festő stílusában: képei derűsebbek, színesebbek lettek. Kolozsvárra való visszaköltözésük utáni örömét hamar felváltotta a háború okozta nyugtalanság. Solznay képein megjelentek az idegesen villódzó reflexek, festészetének legszebb darabjai születtek ebben az időben.

A huszadik századi erdélyi képzőművészet egyik legerőteljesebb egyénisége *Nagy Imre*. *Gazda József* 1972-ben megjelent monográfiája kissé romantikusan, anekdotikusan ismerteti életét. Az 1979-ben *Följegyzések* címmel kiadott kötet – az 1937–38-ból származó *Naplójegyzeteket* és az 1954–55-ös *Följegyzéseket* tartalmazza – ugyancsak az embert, a természettel szoros kapcsolatban álló gazdát állítja előtérbe. A művész Nagy Imréről inkább csak áttételesen vallanak ezek az írárok. Nagy értéke viszont a kötetnek, hogy tartalmazza a művész hagyatékáról fennmaradt dokumentáris értékű jegyzéket. A Marosvásárhelyi Művészeti Múzeumnak és a Csíkszeredai Megyei Múzeumnak adományozott, illetve a zsögödi Nagy Imre Emlékházba és Galériába került műveinek leltári számba vétele nélkülözhetetlen a szakkutatás számára.

Nagy Imre egész élete Zsögödhöz kötődik. A budapesti Képzőművészeti Főiskolán *Aba Novák Vilmosnak*, *Halász Brassai Gyulának*, *Varga Nándor Lajosnak* volt évfolyamtársa, tanulmányai elvégzése után hazatért. Diákkorában készített részletező, aprólékosan kidolgozott rézkarcokat követően a fametszet műfajában talált magára. Drámaiságra, keménységre való törekvése nyilvánult meg a fametszetek expresszív stílusá-

ban. „Jelentőségében csak Ziffer Sándor, Szolnay Sándor s a tőle egészen különböző törekvéseket valló Mattis-Teutsch János alkottak az övéhez hasonló értéket. De Nagy Imre hatása nagyobb volt bármelyiküknél” – jelöli ki helyét Gazda József.

Műveinek népi kötődését és expresszivitását tekintve Nagy Imréhez hasonló alkotó a szobrász *Szervátiusz Jenő. Banner Zoltán* monográfiája (1976) a huszadik századi európai szobrászattal összevetve vizsgálja életművét.

Dokumentum a világról – így jellemezte saját életművét Szervátiusz. Nem összefoglalni, hanem elmondani kívánja a kort, amelyben élt. Ez a szobrász esetében szokatlan program különösen 1937-ben, a radnai hegyekben tett barangolás után vált érvényessé, amikor olyan sokféle és újszerű ábrázolnivaló halmozódott fel benne, hogy a hagyományos szobrászi lehetőségeket a festészet irányába próbálta tágítani, pontosabban a színezett dombormű felé. Többféle megoldást várt a síkplasztikai faragástól. Egyrészt arra törekedett, hogy a téma részletező „elmondásával” érzékelhetővé váljék a balladai időnek megfelelő „szobrászi idő”, minek segítségével az ábrázolt cselekménysor a látomás dimenziójába kerül, másrészt a mélyfaragással, a fa felületének baltával és széles, lapos vésőkkel kezelt rusztikumával olyan drámai erő forrására bukkan, amely a legkisebb méretben is monumentális hatású lehet.

Azon kevesek között, akiket még újraalakítása előtt a Barabás Miklós Céh tagjai közé fogadtak, volt *Fülöp Antal Andor* is. „Fülöp Antai Andor az az ember – írja *Szabó Iлона* 1979-es monográfiájában –, aki tervszerűen és kötelező módon csak a jót és szépet hajlandó tudomásul venni a világból, lehetőleg kikerül minden szennyet és durvaságot, ha pedig akarata ellenére útjába került, igyekszik azonnal elfelejteni.”

A kolozsvári Képzőművészeti Főiskolán Fülöp Antal Andor a modern festészet – Gauguin, Van Gogh, de főleg Cézanne – eredményeit ismerte meg. Olaszországi tanulmányútján viszont Botticellit és Fra Angelicot tanulmányozta. Ez a két véglet határozza meg sajátos, egyedi látásmódját, mely öt évtizeden keresztül alig változott.

A szülőföldhöz való kötődésben Fülöp Antal Andorhoz hasonló, szépségeszményében és festői stílusában tőle különböző művész *Bordi András*, akit *Banner Zoltán* 1978-ban kiadott monográfiájából ismerhetünk meg. Bordi élete szülőfalujához, Héderfájához, illetve Marosvásárhelyhez kapcsolódik. Marosvásárhely művészeti léte Gulyás Károly „szabadiskolájával” kezdődött. Gulyás tanár úr nevét nem őrzik művészeti lexikonok, pedig olyan képzőművészeket indított útra, mint Medgyessy Ferenc, Barcsay Jenő, Andrásy Zoltán. Saját házában és kertjében nyitott festőiskolát legtehetségesebb tanítványai számára és két zseniális, de fiatalon meghalt növendéke, Dósa Géza és Vida Árpád után nagy reményekkel tanította a vízfestés művészetére a fiatal Bordi Andrást, aki – ma már tudjuk – ezeket be is váltotta: vitathatatlanul ő az erdélyi magyar képzőművészet legnagyobb akvarellistája.

A Barabás Miklós Céh fiataljai között jelentkezett 1941-ben *Incze János* festő is. A műveit elemző, 1977-ben kiadott kismonográfia szerzője *Jánosházy György*.

Sajátos zárt világ az Incze Jánosé. Brueghel képeire emlékeztető groteszk alakokkal, furcsaságaiban a középkori térszemléletet idéző képekkel. Színvilága visszafogott, munkái mégis erősen színes benyomást keltenek, mert következetesen meleg színekkel festi a háttérrel, egyfajta „visszahajló” térbe helyezve nemcsak alakjait, hanem képnek nézőjét is.

Az eddigiektől eltérő jellegű *Kántor Lajos Kép, világkép* (A régi Korunk az új

művészetért) című, 1977-ben megjelent könyve, amely a kolozsvári folyóirat „klasszikus” évfolyamainak (1926–1940) képzőművészeti anyagát tekinti át.

A Korunk szerény anyagi körülményei nem tették lehetővé az Erdélyi Helikonhoz hasonló szervezkedést, kiállítások rendezését. Itt elsősorban a megjelentetett művészetelméleti tanulmányok, vitacikkek, szemlék hatását kell figyelembe vennünk, és ilyen szempontból a Dienes László-i, majd Gaál Gábor-i Korunk meglehetősen gazdag. A művek jó egyharmadát a korabeli avantgarde olyan egyéniségei írták, mint Kassák Lajos, Kállai Ernő, Moholy-Nagy László, Háy Gyula, Dési Huber István. De különböző korszakokban jelen volt a Korunk oldalain Hevesy Iván, Genthon István, Aurel Ciupe, Kováts József vagy Walter Gropius és Siegfried Giedion. Áttekintve a közölt írásokat, illetve kis számú grafikai anyagot, Kántor Lajos a következő képletet állítja fel: Dienes–Kassák–konstruktivizmus = Gaál–Moholy-Nagy–Bauhaus.

A Korunk tehát egyetemesebb szemléletet tükröz, mint a Barabás Miklós Céhet patronáló Erdélyi Helikon. Valóban a kor legújabb művészeti törekvéseinek kifejezésére vállalkozott. Nem elszigetelten, mint pusztán művészeti témákat tárgyalta a konstruktivizmus, a Bauhaus, a design esztétikai problémáit, hanem a korszerű művelődés teljességében, hozzájárulván a „szelet-ember” egyetemes emberré válásához.

Az egyetemes ember ábrázolásának igénye állt a Korunkkal szoros kapcsolatban levő *Máttis-Teutsch János* művészetének középpontjában is. *Banner Zoltán* 1972-ben kiadott monográfiája az 1931-es *Művészetideológiában* megfogalmazott ars poetica felől közelíti meg Máttis-Teutsch világát: „A művészet annyi, mint az életben való részvétel plasztikai ábrázolása. [...] A művész feladata új arányokat kidolgozni, megalkotni az eszményi ember típusát. [...] A művészet formanyelvét a kor ideológiája határozza meg”.

Első egyéni kiállítása egyben a Ma csoport égisze alatt rendezett első tárlat volt. A következő évben a művész már a Der Sturm festőivel állított ki, 1921-ben pedig Arhipenkóval és Paul Kleevel. Erről a korszakáról írta Hevesy Iván: „Csökkenteni az impresszió objektív, fizikaiakban megfogható hűségét, és hangsúlyozni az impresszió nyomán megcsendülő érzelmi reagálást: ez lett a vezető szempontja Máttis festészctének”.

Kandinszkij mellett a zenei expresszionizmus legjobb képviselőjeként tartja számon az európai művészettörténet.

1930 után művészetének másik – konstruktivista – korszaka bontakozik ki. Ekkor készített freskóterveiben sikerült legmagasabb szinten megvalósítania az elméleti munkáiban kidolgozott elveket.

A Korunk szellemiségéhez tartozik, harcos, expresszionista művészetével a nagyváradi *Leon Alex* is. Erős érzelmi beállítottságú képei – írja *Borghida István* 1973-as monográfiájában – két irányból ihletődtek: a szubjektív beállítottságú német expresszionisták közül Barlach, Schmidt-Rotluff, Kokoschka, Kirchner, a másik irányból Georg Grosz társadalombírálata, Kollwitz drámaisága, valamint Otto Dix borzalmakat feltáró munkái hatottak rá.

Fejlődésének kezdeti szakaszában művészi eszközeinek felfokozására törekedett, mondanivalója gyakran túllépte kifejezési képességeit. Képein térben és időben eltérő eseményeket komponált egygév, végletesen felnagyított vagy lekicsinyített arányokban. Párizsi útja után művészete megváltozott. Már nem akart túlbonyolított tartalmakat ki-

fejezni, sikerül egy-két alakkal elmondania mindazt, amihez addig hosszú rajzsorokra volt szüksége. Legszebb munkáin lágyan egymásba olvadó formákkal, finom színárnyalatokkal, víziószerűen érzékeltet egy másként el nem mondható végtelen magányt.

*Mezei József Balogh Péter*ről írott könyve már a hatvanas-hetvenes évek művészetének krónikájához nyújt adalékokat. A Bukarestben élő szobrász (1920-ban született a bihari Micskén) két évig tanult a budapesti Iparművészeti Főiskolán, majd a második világháború után Bukarestben fejezte be a szobrász-szakot. Balogh Péter igazi képességei a hatvanas évek végén bontakoztak ki. Henry Moore bukaresti kiállításán fedezte fel a negatív forma kompozicionális jelentőségét, ezután születtek nagy metaforikus szobrai. A figurativitás határán állapotodott meg, figurái leegyszerűsítettek, de harmonikus felépítésűek. Összeboruló és szétlendülő, egymásba átnövő alakjai szerves struktúrákat alkotnak. 1969–1972 között készült szobraira – *Metamorfózis, Folytonosság, Himnusz, Harmónia, Gótika* – méltán illik a remekmű megjelölés.

Boros Judit

Hommage à József Attila

A párizsi Luxembourg palota télikertjének magyar kiállításán (*Présence Paris–Budapest*, 1979 nyár) a korábbi *Ady-* és *Bartók-mappák* mellett került először a nagyközönség elé a kitűnő *József Attila-album*, amely szintúgy a párizsi Magyar Sajtóiroda vezetőjének, *Patkó Imrének* kezdeményezésére született, áldozatkész művészek gondozásában. A tárlatot az itt megjelenő *Nouvelles de Hongrie* című információs folyóirat különkiadása kísérte, ebben Patkó ismertetői a szerigrafiai sorozatokról, majd *Szabolcsi Miklós* József Attiláról szóló tanulmánya, záradékként néhány franciára fordított József Attila-vers olvasható. Új fordítások többnyire ezek, értőik szerint jelesebbek a korábbiaknál.

Az új album a „mappáktól” elsőként abban különbözik, hogy merített papírra nyomtatott lapjain nemcsak képzőművészeti alkotások láthatók, hanem József Attila néhány versének új francia fordítása is olvasható a színes grafikai alkotások társaságában: a vers és a kép azonos élményből való. A versek és műalkotások elé szintúgy Szabolcsi Miklós írt bevezetőt, a fordítások többsége pedig egy Párizsban működő író- és képzőművész-csoport, a *d'atelier* tagjainak munkája (köztük két magyar: *Nagy Pál* és *Papp Tibor*), a fiatalabb nemzedék modernebb francia nyelven ezek a magyar versek bizonyos modernisebbek a korábbi fordításoknál, jobban megközelíthetik a versek szorongó gondolatvilágát, mágikus képteremtő erejét, ugyanakkor a hasonló indítékú grafikai alkotások sokban segítik megértésüket.

Bruno Montels és *Jean-Paul Scherer* (nyilván Nagy Pál és Papp Tibor támogatásával) nemcsak a franciák előtt eddig még kevésbé ismert József Attilát mutatja be, hanem az ő modernebb versalkotó szándékaik bizonyos jobban követik a magyar költő gyakran vergődő, több síkban jelentkező gondolatmenetét is.

Montels a *Balaton-szárzó* harmadik részét (az első két sort a magyar költő is franciául írta), a *Szappanosvíz*, az *Anyám meghalt*, az *Imádság megfáradtagnak*, az *Esz-*

mélet, a József Attila („Vidám és jó volt...”) című verseket ültette át franciára, Scherer *A Kozmosz éneke* 15. szonettjét, majd az *Isten* („Láttam, Uram, a hegyeidet...”), az *Egyszerű ez*, a *Két hexameter* címűeket, valamint néhány szakaszt a *Töredékek* közül. Szívesen olvasnánk a két magyar közreműködő műhelytanulmányát a fordítások születéséről, a „szabad asszociációk noteszének” francia inkarnációjáról (itt a mutató fordítóként csak „d’atelier”-t jelöl), a gondolattöredékekből Nagy Pál formált „tipográfiai labirintust” és ez már képzőművészeti alkotásnak tekintendő. Ugyancsak tipográfiai és képzőművészeti ötletből alakult Papp Tibor térképe a csak József Attila képzeletében eleven városról („Aville, natura loci munitissimum pro turbamentum”): ezen az *Anyám meghalt* című vers gondolatmenetének felirataival és költői képzeletvilágának elemeivel találkozunk. Minden a helyén: „a híd lassan kijön a ködből, a túlparton szuromyok állanak”, a tipografikus láthatóvá tette a szokásos turisztikai útmutatóval együtt József Attila 1925-ös fantáziájának fenyegetően logikus módon felépített álomvárosát.

A további fordítások, így Paul Éluard-é (*Egy spanyol földműves sírverse*), Vercores-é (*Kész a leltár*), Jean Rousselot-é (*Nagyon fáj*), Jacques Gaucheronéi (*A Dunánál, Elégia*), Charles Dobzynskié (*Mondd, mit érlel...*), Guillevicéi (*Bevezető, Külvárosi éj, Íme, hát megleltem hazámat...*) jórésztben ismertek, két vers (*Ragyog az ég, Áldalak búival, vigalommal*), magyarul, a *Bánat* pedig („Hát kijöttem ide, az erdőbe...”) a sejtelmes erdei környezetet félelmes erejű rézkarcba álmódó *Sajó Ferenc* (és felesége) fordításában olvasható.

Az eredeti ötletű antológiába foglaltak bizonyára árnyaltabb és elmélyültebb József Attila-képet adnak a francia érdeklődők számára és bizonyonnyal hasonló eredményt hozhat a 16 Franciaországban és 7 itthon élő magyar képzőművész mintegy „vizuális megjelenítő” készsége is.

A recenzens kiváltképp a tipografikusok, majd Márk Anna, Pátkai Ervin, Beck András, Rozsda Endre, Kádár József és Vincze Balázs lapját szemléli gyönyörködve: akár egy-egy öntörvényű verselemzés, olyanok ezek a grafikák. A vers és a vizuális megjelenítés együttese már új megértést teremt. Hitvallás is ez: ebben a költő által teremtett közösség megtartó és művészi ereje.

Bodri Ferenc

L'activisme hongrois

Ed. Goutal Darly. Paris, 1979. 327 l.

A magyar érdeklődés előtt 1918/19, a két forradalom rövid korszakának elemi erővel fellendülő művészete már jónéhány összefoglaló jellegű kiállításon megjelent, de a Nyolcak és a Nyugat mozgalmának korától (1908/9) a forradalmakig terjedő időszak, majd az 1919-et követő évtized avantgarde irodalmi és képzőművészeti törekvései megfelelő publicitással aligha ismertek még valóságos értékükön. Önálló értékei és főként hatása mindennek csak töredékeiben ismertek és mérlegelhetők, szellemi ereje inkább az egykori kortársak és szereplők emlékezései és vallomásai alapján bontakozhat elő

(*Kassák, Vasarely, Korniss Dezső, Kepes György* stb.). A hatvanas évek elejétől induló feltáró és elemző munka már több kiállításon mutatta be (Székesfehérvár, 1965; Pécs, 1973. stb.) a magyar aktivizmus korának képzőművészeti eredményeit, jónéhány monográfia az irodalmi folyamatokat. A résztanulmányok, katalógusok, albumok kitűnő elemzéseket adnak, de egy alaposan összefoglaló monográfia szükségességét is jelzik egyben, ezt nem helyettesíthetik.

A kor, amelyekben a „magyar aktivisták” éltek és működtek, hatalmas szellemi erők felszabadulásának kora is volt, és mindennek inkább a polgári radikalizmussal kontaktáló szellemi és művészeti vetületeit kutattuk eddig, kevésbé a szocialista eszmével barátkozó, a legtöbb esetben ezeket vállaló és hirdető újító kísérleteket. Ennek a sajátos körülménynek és helyzetnek okát leginkább a dokumentumok elenyésző és olykor erőteljesen manifesztációs (tehát ily módon zavaró) voltában és jellegében gyaníthatjuk, egyben bizonyos óvatos berögzöttségekben, amelyeket a korábbi gyakorlat ránk hagyott: kiemelt helyzetbe állítva a Nyugat és a Nyolcak mozgalmát, emellett mintegy „falakon kívülnek” jelölve mindazt, ami evvel balról polemizált.

Mindezen okból forgattuk nagy érdeklődéssel a nemzetközi összefogásból született és módfelett gazdag albumot, amely az *Editions Goutal-Darly* (Párizs) közreműködésével jelent meg egy a magyar aktivizmust prezentáló kisebb tárlatot követően. A tárlat – *L'activisme hongrois – 1910–1926 – La Commune de Budapest* – egy Párizs környéki városka, *Noisy-le-Grand* kultúrközpontjában nyílt 1979 márciusának végén, a budapesti *Magyar Nemzeti Galéria* és néhány párizsi gyűjtő anyagából, a magyar *Kulturális Kapcsolatok Intézetének* védnöksége alatt. A katalógusban *Haulisch Lenke* tanulmánya és néhány reprodukció mutatja be *Bortnyik Sándor, Gyenes András, Kassák Lajos, Kernstok Károly, Kmetty János, Pór Bertalan, Mattis-Teutsch János, Nemes-Lampérth József, Tihanyi Lajos* és *Uitz Béla* művészetét, a falakon a képek, a tárlókban néhány dokumentum, a megnyitón *Veress Péter*, a párizsi magyar nagykövet. Utóbb egy délutánon jónéhány felkért magyar előadó az érdeklődők előtt.

Bár a tárlat anyagában szerényebb és esetlegesebb volt a hasonló itthoniaknál, a körötte zajló események és kivált a kíséretében megjelent kitűnő album és adatgyűjtemény (*L'activisme hongrois – Art révolutionnaire du art de parti – La Commune de Budapest – 1910–1926*; Szerk. *Charles Dautrey* és *Jean-Claude Guerlain*), a prezentáció és publikáció együttese, a tanulmányok és előadások tették emlékezetessé, forrásértékűvé és figyelemre méltóvá a magyar kutatás előtt is. Az album a maga komparatív és úttörő értékű vonatkozásaival példát állít és teremt.

Apollinaire Égővének részlete nyitja meg mintegy jelképesen a sort a kedves ábrájú borító után, majd *Richard Crevier* tanulmánya elemzi „a forradalmi politikában az esztétika és etika között álló aktivizmust”, széles nemzetközi tájékozottsággal és a magyar fejleményekben is elmélyült gazdagon. Az aktivizmust az album tanulmányai és egykorú idézetei leginkább a két forradalmat előkészítő, majd követő mozgalomnak látják az irányzat mindegyre világosodó kapcsolatainak és összefüggéseinek felismerésével, valóban az.

Az albumban ezúttal franciául megidézett dokumentumok, a MA egyidejű kiáltványai, *Kassák Lajos, Szélpál Árpád, Lukács György, Hevesy Iván, Hauser Arnold, Kun Béla, Mácza János, Bortnyik Sándor, Lengyel József, Barta Sándor, Kudlák Lajos, Füst Milán, Fülep Lajos, Reiter József, Újváry Erzs* költeményei, emlékezései, egykorú cik-

kei és bírálati, tanulmányai (elméleti és kultúrpolitikai kérdésekről, irodalomról, színházról, képzőművészetről, egymásról stb.) mellett módfelett gazdagon válogatott, elementáris erővel bíró dokumentációs fénykép és reprodukciós képanyag látható, köztük rajzok és képeslapok, riportfotók az egykori Budapest hangulatait és eseményeit idézve, főként 1918/19 napjainak „képes krónikája”, a korabeli újságok oldalainak facsimiléi (*Érdekes Újság, A Tett, Ma, Dokumentum* stb.), a Tanácsköztársaság nagyszerű plakátművészetének néhány darabja, és sok-sok reprodukció, jónéhány színesen is. Nem kevés facsimile és reprodukció a magyar aktivisták nemzetközi kapcsolatait idézi fel az orosz, német, francia és más nemzetiségű kortársakkal.

Az album külön értékét képviselik az új szempontokra is figyelmező, az elemzés új szándékait jelző tanulmányok, amelyek a korszak teljességét kívánják átfogón feltárni az olvasók előtt. *Hajdú Tibor* történeti és *Gombos Zsuzsa* irodalomtörténeti meg­alapozása után *József Farkas, Szabolcsi Miklós, Bori Imre* és *Bé­ládi Miklós* a korszak irodalmi életét elemzik, az egykori vitákat, az aktivizmust mint a forradalmi korszak művészetének pregnáns jelentkezési lehetőségeit. *Bakos Katalin* a szovjet és a magyar kultúra és művészet egykori kapcsolatait, egybehangzásait és különbözőségeit.

Szabó Júlia, Aradi Nóra, Passuth Krisztina, Körner Éva, Bajkay Éva és *Forgács Éva* a magyar aktivizmus alkotóit és képzőművészeti világát mutatják be, a proletárdiktatúra idejének szellemi életét, *Karádi Éva* tanulmánya *Lukács Györgyöt*, a forradalom népbiztosát. *Nemeskürty István* az 1910–20 közötti évek magyar filmművészetével foglalkozik, *R. Kocsis Rózsa* az aktivista színházzal, idézve *Mácza János* és *Prampolini* a Mában megjelent írásait. *Újfalussy József* a kor zenei életéről szól, *Bartókról* és a Kékszakállú herceg váráról *Náray Miklós* 1918-ból ideidézett írásai.

Hatalmas tabló, gazdag erejű és élményteli összefoglalás ez, új még annyiban is, hogy tovább lép az ilyenkor megszokott szellemi határkö­rökön. Hiszen *Elisabeth Roudinesco* a korszak pszichoanalitikus iskoláit, a freudizmus más tudományokkal való találkozásait mutatja be, *Verebélyi Kincső* az iskola legkiválóbb magyar néprajztudósának, *Róheim Gézá*nak működését elemzi, *N. Nagy Zsuzsa* pedig a magyarországi szabadkőművesség szimbolikus nagypáholyának történetét az említett korszakhatárok között.

Az 1919-et követő fejleményekről, a magyar konstruktivizmus és szürrealizmus jelentkezéséről *Bé­ládi Miklós* tanulmányai szólnak, ugyanígy *Passuth Krisztina* és *Fajó János* képzőművészeti indítékú írásai. De külön érdeklődésre tarthat számot néhány elemzés és vallomás az egykori avantgarde szellemét követő, hagyatékait ápoló maiak tollából, így *Papp Tibor* és *Gérard de Contanze* tanulmányai és fordításkísérletei (Kassák, Újvári Erzsébet verseiből), *Jean-Michel Palmier, Jean-Pierre Morel, Alexandre Adler, Lionel Richard* tanulmányai a marxizmus és az avantgarde korántsem felhőtlen kapcsolatairól, az orosz, a német és a magyar avantgarde esztétikájának egyező és különböző vonásairól, a „kettős forradalom” magyar kísérletéről és a forradalmak utáni korszak fejleményeiről. Végül egy apró lexikon szolgálja az olvasót.

Külön szót érdemelnek az antológiában olvasható szépirodalmi anyag kitűnő francia fordítói: *Kassai Géza, V. Charaire*, a párizsi *d'atelier* író- és képzőművész­csoport tagjai és *Papp Tibor*, a csoport magyar „mindenesé”.

A magyar avantgarde mozgalomról kitűnő összefoglalás született az említettek egybehangzó munkája nyomán, de az album dokumentatív és művészi értékeivel is fi-

gyelemre méltó: szép könyv, amelyben sokféle tájékozottságú olvasó lelheti örömét. Nagyszerű történelmi és művészeti korszak híre és emléke elevenedik akár a lapozgató előtt.

Bodri Ferenc

Nekrológ

Erdődi József
(1908–1980)

Hosszantartó, súlyos betegség után 1980. szeptember 24-én elhunyt Erdődi József, a finnugrisztika és a hungarológia ismert és elismert művelője, tudós és tanár, a tudományos kapcsolatok fáradhatatlan aktivistája, a tudmányszak „utazó nagykövete”.

Erdődi a Felvidéken, a régi Nyitra megyei Vágújhelyen született, 1908. november 13-án. Egyetemi tanulmányait német-francia, majd angol szakon Szegeden, Párizsban, Bécsben és Budapesten végezte el. 1935-től 40-ig gyakornok, később tanársegéd volt a szegedi egyetemen. 1946 után a budapesti egyetem Orosz Intézetének lett vezetője, majd 1951-től 57-ig középiskolai tanárként működött. Ettől kezdve Erdődi megszakítás nélkül a budapesti ELTE Finnugor Tanszékének munkatársa volt. A 60-as és 70-es években vendégprofesszorként éveket töltött a müncheni, bécsi és a párizsi egyetemen. Tiszteletbeli professzor lett a salzburgi egyetemen, s nem sokkal ezután a budapesti BTK-n is, ahol az utolsó időszakban tudományos tanácsadóként dolgozott.

Erdődi József kerek fél évszázados munkásságában a tudomány ismerete és szerete a tudomány ismertetésével és megszerettetésével – az oktatással – mindig elválaszthatatlan egységet alkotott. Erdődi uralista volt és indogermanista, a hungarológia jeles művelője, lankadatlan tudományszervező, termékeny műfordító (sokat fordított finnből és cseremiszből is), 1971-től egy évtizeden át az *Études Finno-Ougriennes* budapesti szerkesztője.

Már egyetemi hallgató korában felkeltették érdeklődését a finnugor és az indoeurópai népek és nyelvek között esetlegesen föltehető ősi kapcsolatok. A két népcsoport számrendszere közti egyezéseket vizsgálta meg 1932-ben közölt egyetemi doktori értekezésében. Az 50-es évektől elsősorban urálistikával kezdett foglalkozni, s 1954-ben cseremiszi mondattani témát (az alany-állítmány egyeztetése és a pluralitás kérdése) választott kandidátusi értekezése tárgyául. Ettől az időszaktól kezdődően Erdődi József mindenekelőtt urálistának vallotta önmagát. Urálistikai munkásságának ismertetése és méltatása helyett – erről l. NyK 80 [1978]:398–9 – ezúttal csupán Erdődi néhány idevágó publikációjára hívom fel a Hungarológiai Értesítő olvasóinak figyelmét. 1966-ban hasznos, tartalmas szemelvénygyűjteményt adott közre *Az uráli népek történelme és műveltsége* címmel. Erdődi néprajzi érdeklődését és széles körű tájékozottságát bizonyítja 1970-ben megjelent uráli csillagnév-monográfiája. Szűkebb szakterületén, a volgai finnugor népek vizsgálata terén megemlíthető Erdődi mordvin nyelvre vonatkozó oktatási és kutatási eredményeinek haszonnal forgatható összegezése: az 1968-ban kiadott *Erza-mordvin szövegek magyarizatokkal, nyelvtani vázlattal és szótárral* c. egyetemi jegyzete. (Ennek szóanyaga *Erza-mordvin szójegyzék* címmel 1973-ban külön is megjelent.) Erdődi urálistikai tevékenységének sokrétűségét igazolják talán már az életműből kiragadott fenti példák is.

Mit alkotott Erdődi József, a *hungarológus*, a magyar nyelv- és néptudomány szakavatott művelője? Erdődi magyar leíró nyelvészeti és magyar nyelvtörténeti kép-

zetségének bizonyítéka mintegy két tucatnyi szómagyarázata és legalább ennyi – főleg az utolsó időszakban írt – magyar nyelvtörténeti vonatkozású ismertetése. Erdődi 1949-ben magyar leíró nyelvtant írt a szegedi Pedagógiai Főiskola hallgatói számára (*Nyelvünk ismerete. I. rész*). Utolsó, *La langue Hongroise* c. egyetemi jegyzete pedig (Párizs, 1977) a magyar nyelv és nép történetének, a finnugor nyelvrokonság alapjainak tömör, magvas összefoglalása. Erdődi sokrétűen vizsgálta az időszámítás kérdését: nemcsak a magyar időszámítás, hanem a rokon népek, sőt Eurázsia északi népeinek időbeosztása is foglalkoztatta. Tudománytörténészként elsősorban Sajnovics Jánossal kapcsolatos dolgozatai érdemelnek figyelmet. *Néhány szó a szociolingvisztika kezdeteiről* c. cikkében egykori mesterének, *Mészöly Gedeonnak* a munkamódszerét elemezte. *Horger Antal* portréjában másik szegedi professzoráról szolgáltatott adalékokat a magyar nyelvtudomány történetéhez. Erdődi József a magyar nyelvtudomány nagyjai közül többek között a megmagyarosodott Budenz Józsefet, kedves tanárát: Mészöly Gedeont, mindenekelőtt pedig – természetesen – Reguly Antalt csodálta. Jelképesnek is tekinthető talán utolsó cikkének tárgya: Reguly térképeivel foglalkozik benne.

A sors nem engedte meg Erdődi József számára, hogy az *Études Finno-Ougriennes* Erdődi-számát a kezébe vehesse. A pályatársak és a tanítványok 70. születésnapján kívántak tisztelni a méreteiben és sokoldalúságában is impozáns, tekintélyt parancsoló életmű előtt. Ez az évfolyam azonban – technikai nehézségek miatt – csak 1981-ben jelenhetett meg: az ünnepi kötet Erdődi-emlékszámmá is lett egyben...

Zaicz Gábor